

نماز جي اهميت

مصنف: مفسر قرآن مبلغ اسلام
الحاج مولانا محمد ادریس ڈاهري نقشبندی

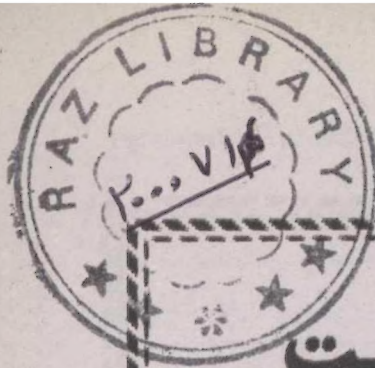

www.maktabah.org

www.maktabah.org

نماز جي اهميت

مصنف

مفسر قرآن مبلغ اسلام

مولانا محمد ادریس ڈاهری نقشبندی

شایع کنندہ

ادارة خدمة القرآن والسنة

شاهپور جہانیاں

ضلع نوابشاہ

نماز جي اهميت

مفسر قرآن مبلغ اسلام

مولانا محمد ادریس ڈاھري نقشبندی

اداره خدمۃ القرآن والسنة

شاھپور جھانیان ، ضلع نوابشاہ

۳۵/-

پھریون

نیو گرین پرنٹرس صدر حیدرآباد

مدرسہ عربیہ جامعہ محمدیہ ،

شاھپور جھانیان ، ضلع نوابشاہ

الاکرام کمپیوٹر کمپوزنگ،

سینٹر پیر جو گوٹ ضلع خیر پور

(میرس)۔

کتاب جو نالو:

مصنف :

شایع کنندہ :

ہدیو :

چاپو :

چھپندہ :

ملٹ جو ہند :

کمپوزنگ :

سٽا

نمبر شمار	عنوان	صفحو نمبر
۱-	تهيدي ڪلما	
۲-	تقريظ : از فذي محمدا سيم سڪندري صاحب	
۳-	نماز جون ڀلايون	3
۴-	نماز الله تعالى کان سد وٺڻ جو ذريعو	3
۵-	نماز ڏاميءَ سماعت سان پڙهي	4
۶-	هر نماز جي حفاظت فرض آهي	5
۷-	نماز نه ڏندڙن لاءِ نبوي بشارتون	6
۸-	نماز کي جنت ۾ داخل ڪرڻ الله تعالى جو عهد آهي	6
۹-	نماز کي الله تعالى جو حق سمجهي پڙهندڙ جنتي آهي	7
۱۰-	بي نمازيءَ جو اسلام ۾ حصو نه آهي	7
۱۱-	نماز جنت جي ڪنجي آهي	8
۱۲-	قرآن پاڪ ۾ نماز نه پڙهندڙن جي سزا	8
۱۳-	بي نمازي هجڻ جهنم ۾ پوڻ جو سبب	8
۱۴-	بي نمازي قيامت جي ڏينهن به سجدو ڪري نه سگهندا	9
۱۵-	حديثن مان بي نمازي جي سزا جو بيان	10
۱۶-	نماز ڇڏڻ کي اصحاب سڳورا ڪفر سمجهندا هئا	11
۱۷-	نماز ۾ ادا ٿيندڙ احڪامن ۾ حڪمتون	12
۱۸-	پاڪائيءَ ۾ حڪمت	13
۱۹-	پاڻيءَ سان پاڪائي ڪرڻ ۾ حڪمت	14
۲۰-	تيمم ۾ صرف منهن ۽ ٻانهن تي مک ڪرڻ ۾	16

	حڪمت	
17	رخصو دوران مخصوص عضون کي ڏوٽڻ ۾	- ۳۱
	حڪمتون	
18	پنهنجن هٿن کي ڪارائين تائين ڏوٽڻ ۾ حڪمت	- ۳۲
19	گزرڻ ۾ حڪمت	- ۳۳
20	تڪ کي پائڻي ۾ حڪمت	- ۳۴
20	منهنجي ڏوٽڻ ۾ حڪمت	- ۳۵
21	ٽوٽيل تائين هٿن ڏوٽڻ ۾ حڪمتون	- ۳۶
21	سڄي مٿي تي مک ڪرڻ ۾ حڪمتون	- ۳۷
21	ڪٿن تي مک ڪرڻ ۾ حڪمتون	- ۳۸
21	پيٽيلين تائين پيرن ڏوٽڻ ۾ حڪمتون	- ۳۹
	وضو کان پوءِ استعقار ۽ دعائن پڙهڻ ۾	- ۳۰
24	حڪمتون	
25	موزن تي مک ڪرڻ ۾ حڪمت	- ۳۱
	هوا ٽڪرڻ ڪري وضو پيڄڻ ۾	- ۳۲
26	حڪمت	
	پيشاب ۽ پائخاني ڪرڻ جي ڪري وضو پيڄڻ ۾	- ۳۳
26	حڪمتون	
	پيشاب پائخاني ۽ جماع ڪرڻ وقت بيت الله	- ۳۴
	شريف واري طرف منهن ڪرڻ کان منع ۾	
27	حڪمت	
29	تند ڪرڻ سان وضو پيڄڻ ۾ حڪمت	- ۳۵
	ڪاڪوس ڏانهن وڃڻ ۽ ان مان ٽڪرڻ کان پوءِ	- ۳۶
29	دعاون پڙهڻ ۾ حڪمت	- ۳۷
29	وهڻجڻ ۾ حڪمتون	
	تفاس ۽ حيض جي بند ٿيڻ جي ڪري غسل ۾	- ۳۸
31	حڪمت	- ۳۹

31	40. - ميت ڪي وهنجارڻ وارو پاڻ به وهنجي ان ۾
32	حڪمت
33	41. - نماز جون حڪمتون
33	42. - نماز ڪڏهن ۽ ڇو فرض ٿي ؟
33	43. - نماز برائين ۽ بيچراين کان روڪي ٿي .
34	44. - نماز جي اندرين فرض جون حڪمتون
34	45. - بانگ ۾ حڪمت
35	46. - بانگ ڏيندي ڪن ۾ آڱريون وجهڻ ۾ حڪمت
35	47. - بار جي ڪن ۾ چمڻ شرط ياتگ ڏيڻ ۾
35	حڪمت
36	48. - نماز لاءِ وقت مقرر ڪرڻ ۾ حڪمتون
36	49. - نماز ۾ بيت الله شريف ڏانهن سامهون ٿي بيٺهڻ
36	۾ حڪمتون
36	50. - عبادت لاءِ نيت ڪرڻ ان ۾ اخلاص جي
38	ضرورت ۽ حڪمت
38	51. - سيدنا علي المرتضيٰ رضي الله عنه جو اخلاص
38	52. - حضرت امام زين العابدين رضي الله عنه جو
38	اخلاص ۽ للهيٺ
40	53. - نماز جي لاءِ جاءِ ۽ لباس جي پاڪ هجڻ ۾
40	حڪمت
40	54. - نماز جي حقيقت
41	55. - فجر (صبح) جي نماز ۾ حڪمت
42	56. - پيھري (ظھر) نماز ۾ حڪمت
42	57. - وچين (عصر) نماز ۾ حڪمت
42	58. - سانجهي (مغرب) نماز ۾ حڪمت
42	59. - سومڻي (عشاء) نماز ۾ حڪمت
43	60. - جماعت سان نماز پڙهڻ ۾ حڪمت

43	نماز بيهي پڙهڻ ۾ حڪمت	- ٦١
44	هٿ ٻڏي بيهڻ ۾ حڪمت	- ٦٢
44	تڪبير تحريم ۾ حڪمت	- ٦٣
44	تڪبير تحريم وقت هٿن کڻڻ ۾ حڪمت	- ٦٤
	تڪبير تحريم ۾ عورت جي کلھن تائين هٿ	- ٦٥
45	کڻڻ ۾ حڪمت	
45	ثناء پڙهڻ ۾ حڪمت	- ٦٦
46	ثناء کان پوءِ اعوذ پڙهڻ ۾ حڪمت	- ٦٧
46	اعوذ کان پوءِ بسم الله پڙهڻ ۾ حڪمت	- ٦٨
46	سورة الفاتحه پڙهڻ ۾ حڪمت	- ٦٩
47	آمين چوڻ ۾ حڪمت	- ٧٠
47	سورة فاتحه سان بي سورة ٻڏڻ ۾ حڪمت	- ٧١
47	رڪوع ڪرڻ ۾ حڪمت	- ٧٢
	رڪوع کان مٿو مٿي کڻي سڌو ٿي بيهڻ ۾	- ٧٣
48	حڪمت	
48	نماز ۾ ڏن جي هيٺان هٿ رکڻ ۾ حڪمت	- ٧٤
	نماز ۾ هيڏي هوڏي نهارڻ ۽ ماڻهن سان	- ٧٥
48	ڳالهائڻ کان منع هجڻ ۾ حڪمت	
49	سجدي ڪرڻ ۾ حڪمت	- ٧٦
50	سورة الفاتحه کي هر رڪعت ۾ پڙهڻ جي حڪمت	- ٧٧
	پنج وقتي نماز جماعت سان پڙهڻ ۽ جمع ۽	
	عيدن ۾ به جماعت حج لاءِ اجتماع ٿيڻ ۾	
51	حڪمت	
	ٻن نمازن ٻيهر ۽ ٽيهر ۾ قرآن آهستي آهستي	- ٧٨
	۽ ٽن نمازن سانجهي ، سومهاڻي ۽ فجر ۾ وڏي	
52	آواز سان پڙهڻ ۾ حڪمت	
	جمعي جي نماز ۽ عيدن وغيره ۾ وڏي آواز سان	- ٧٩

53	قرئت ڪرڻ ۾ حڪمت	
	جمعي ۽ عيدن وغيره نمازن لاءِ خطبي مقرر	۸۰
53	ڪرڻ ۾ حڪمت	
	نماز جي هر ٻن رڪعتن کان پوءِ تشهد پڙهڻ جي	۸۱
54	حڪمت	
	التحيات ۾ حضور عليه الصلوة والسلام جن	۸۲
54	تي سلام پڙهڻ ۾ حڪمت	
	التحيات پڙهندي عام مسلمانن مؤمنن ۽ صالحن	۸۳
55	تي سلام پڙهڻ ۾ حڪمت	
	نماز ۾ غير معقول ڪمن جي ڪراهيت جي	۸۴
55	حڪمت	
	التحيات پڙهڻ کان پوءِ نبي ڪريم صلي الله	۸۵
	عليه وسلم جن تي درود ۽ دعا پڙهڻ ۾	
56	حڪمت	
56	سلام سان نماز پوري ڪرڻ ۾ حڪمت	۸۶
	فرضن کان اول ۽ پوءِ سنتن جي پڙهڻ ۾	۸۷
57	حڪمت	
	جماعت سان نماز ادا ڪندي صفون سڏيون رکڻ	۸۸
57	۾ حڪمت	
	حضور عليه الصلوة والسلام جن تي سلام	۸۹
58	پڙهڻ ۾ حڪمت	
58	تراويح نماز ۾ حڪمت	۹۰
59	ضحىٰ جي نماز ۾ حڪمت	۹۱
	مسافر کي چئن رڪعتن وارو فرض ٻه رڪعتون	۹۲
59	ڪري پڙهڻ ۾ حڪمت	۹۳
59	تلاوت جي سجدي ۾ حڪمت	۹۴
60	مريض کي نماز ۾ سهوليت جي حڪمت	۹۵

60	ٽن وقتن ۾ نماز پڙهڻ کان منع ۾ حڪمت	۹۶
60	جمعي جي نماز ۾ حڪمت	۹۷
61	ٻن عيدن جي نماز ۾ حڪمت	۹۸
61	مينهن لاءِ نماز پڙهڻ ۾ حڪمت	۹۹
62	ميت کي وهنجارڻ ۽ ڪفن ڏيکائڻ ۾ حڪمت	۱۰۰
62	جنازي جي نماز پڙهڻ ۾ حڪمت	۱۰۱
63	ميت کي دفن ڪرڻ ۾ حڪمت	۱۰۲
64	ميت جي لاءِ تعزيت ڪرڻ ۾ حڪمت	۱۰۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نحمدہ ونصلی ونسلم علی حبیبہ الکریم

اخلاص ۽ محبت سان علامہ ڏاهري دامت

برکاتہ جي خدمت ۾

علامہ الحاج مولانا محمد ادريس ڏاهري دامت برکاتہ پنهنجي علم ۽ فضل ، تصنيف ۽ تاليف ، مقبول ۽ بليغ خطاب جي ڪري علمي ۽ عوامي دنيا ۾ ايترو ته معروف آهي . جو مونکي سمجھ ۾ نه ٿو اچي ته مان ڪهڙن لفظن ۾ سندن تعارف ڪريان . بلاشبہ حضرت علامہ صاحب مخدوم العلماء والصلحاء به آهن ته الله تعالیٰ جي نعمت غير مترقبه به .

علامہ صاحب پنهنجي شخصيت ۾ نه فقط هڪ انجمن آهن بلڪہ سندن دائره عمل بحمدہ تعالیٰ ڪيترن انجمن کان وسيع آهي .

الڪيترانک جي هن سميتجي ويل دنيا ۾ جنهن وسرعت ۽ وسعت سان ڪم جي ضرورت آهي اها ضرورت ڏئي تعالیٰ علامہ صاحب جي ذريعي پوري پيو فرمائي .

قرآن ڪريم جو تفسير ، سنت طيبه ، حب رسول صلی الله عليه وسلم حب اهل بيت ، حب صحابه ، حب امهات المؤمنين ، حب اولياء ڪرام ۽ مشائخ عظام جي مختلف عنوانن تي سائين حاجي صاحب جنهن انداز ۾ تصنيف جي روايت قائم ڪئي آهي

اها هن دور ۾ منهنجي معلومات مطابق سنڌي ۾ فقط سندن حصو ۽ خصوصيت آهي .

مسلك حقہ اهل سنت و جماعت جي ترجماني ، امام ابو حنيفہ رضی اللہ عنہ جي علم و فضل سيادت ۽ تقویٰ تي تصنيف ، سيدنا عبدالقادر جيلاني رضي الله عنه جي فيوض تي مؤثر تصنيف ، عقائد ۽ اعمال خاص طرح ارکان اسلام تي بالترتيب سندن اہميت مطابق تصانيف جي فراہمي عظيم خدمت آهي .

حضرت علامہ ڏاھري صاحب ، جي جامع ۽ بابرڪت شخصيت کي سندن علم و اخلاص ، مسلسل ديني جدوجھد ، تبليغ ۽ تدريس ، تحرير ۽ تصنيف جي حوالي سان ائمہ اکابر جي نشاني چوان تہ مبالغو نہ سمجھڻ گھرجي .

اسانجا استاد ۽ اکابر جيئن پنهنجي علم ۽ عمل اخلاص ۽ للہيت ۾ منفرد هئا جيئن سندن عبادت ۽ وقت ۾ برڪت هئي جو ٿوري وقت ۾ تمام گھڻو ڪم ڪري سگھندا هئا .

انهيءَ پھلو کان بہ سائين حاجي صاحب جي شخصيت قابل رشڪ آهي . جن ماڻھن وٽ وقت جو نہ قدر قيمت آهي نہ مصرف انھن جي نہ ڳالھہ ڪرڻ ٿي اجائي آهي . پر جن جي زندگي ، عمل مسلسل عمل جدوجھد ۽ لڳاتار جدوجھد جو نمونو آهي انھن کي ئي وقت جي اہميت معلوم آهي . سائين علامہ حاجي صاحب بحمدہ تعالیٰ

مستعار حيات کي الله تعالى جي امانت سمجهندي زندگيءَ جي هڪ هڪ منٽ کي صحيح نموني خرچ ڪرڻ ائين ئي ضروري ۽ فرض يقين ڪري ٿو ، جيئن ”امين“ امانت جي تحفظ لاءِ هر وقت فڪر مند رهندو آهي هر رات خطاب هر روز تدريس فرائض قيام الليل ، تلاوت جامعومول جاري رکي تصنيف ۽ ترجمه جي لاءِ وقت ڪڍڻ کان پوءِ واللہ اعلم بالصواب آرام جي لاءِ ڪهڙو وقت بچي سگهي ٿو . حاجي صاحب جي هڪ ٻي قابل تقليد خوبي اها آهي ته پاڻ مسلڪ حق اهل سنت و جماعت جا سرگرم مبلغ ۽ خطيب هجڻ باوجود طبعاً نهايت ئي معتدل آهن سنت جي تبليغ ۾ پيار ، محبت ، قابل قبول استدلال مؤثر ۽ معتدل انداز ۾ دعوت ڏيڻ سندن اهڙي خوبي آهي جيڪا اسانجي تمام ٿورن خطيبن ۾ آهي الله تعالى اسانجي واجب الاحترام علماء کرام جي اوقات ۽ فيض ۾ مزيد برڪت ۽ اخلاص عطا فرمائي دعا آهي رب ڪريم محترم حاجي صاحب جي خدمات جليله کي امت مسلم جي لاءِ وڏي وڏي وسيله هدايت بنائي انهيءَ سان گڏ سندن عافيت ۽ ساڻو قائم رکي آمين .

فقير محمد رحيم سڪندري

خطيب مسجد درگاه شريف حضرت پير صاحب

ڀاڳاره پير جوڳوٺ ضلع خيرپور (ميرس)

۱۱ صفر المظفر ۱۴۲۰ ختم الله بالخير والعافية

27.5.1999

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نحمده ونصلي على رسوله الكريم

اما بعد

مسلمانن ڀائرن کان هيءَ ڳالهه لڪل نه آهي ته الله تعالى ۽ ان جي پياري رسول مقبول عليه الصلوة والسلام تي ايمان آڻڻ، ڪلمه شريف پڙهڻ کان پوءِ اسلام جو اهم رڪن نماز آهي الله تعالى قرآن ڪريم ۾ هڪ نه سوين جاين تي نماز جو بيان فرمايو آهي ڪٿي نماز قائم ڪرڻ جو امر ته ڪٿي نمازين جي تعريف ۽ ڪٿي نماز پڙهندڙن جي مذمت ۽ انهن لاءِ مقرر ڪيل عذاب ٻڌايو ويو آهي.

اهڙي اهم فرض کان مسلمانن کي غافل ۽ بي توجهه ڏسي ڪافي پيرا خيال آيو ته نمازين تي ٿيندڙ مهربانين ۽ بي نمازين تي اچڻ واري عذاب ٻڌائڻ لاءِ هڪ ننڍو ڪتاب لکان جنهن ۾ نماز ۾ ادا ٿيندڙن ڪمن جون حڪمتون ۽ عقلي لحاظ سان فائدا به بيان ڪيان تانت پڙهندڙ وڌيڪ شوق سان ٺاهي ٺاهي نماز ادا ڪن ۽ نه پڙهندڙ پائبنديءَ سان پڙهڻ شروع ڪن. الحمد لله جو ٽنهي مضمونن تي مشتمل هي ننڍو ڪتاب پهرين محرم الحرام 1419 هه تي لکڻ شروع ڪيم ۽ 27 شعبان المعظم 1419 هه خميس جي رات سانجهي نماز کان پوءِ لکي پورو ڪري ان جو نالو ”نماز جي اهميت ۽ حڪمتون“

رکيو اٿم :

هن ڪتاب ۾ اول نماز پڙهندڙن لاءِ ڀلايون ، نه
پڙهندڙن لاءِ عذاب ۽ سزا جو مختصر ذڪر لکي ان
کان پوءِ حڪمتون لکيون اٿم شال رب العرة جل
مجده ان کي منهنجي لاءِ دنيا ۾ سعادت ۽ آخرت
۾ نجات جو باعث بنائي آمين ثم آمين يا رب
العالمين -
محتاج ڪرم .:

الفقيه محمد اديس ڏاهري نقشبندي مهتمم
جامع محمدية شاهپور جهانيان ضلع نواب شاه سنڌ
پاڪستان .

نماز جون ڀلايون

قرآن ڪريم مان

قرآن ڪريم نمازين لاءِ هدايت آهي

فرمان ايزدي آهي ” ذَالِكِ الْكِتَابُ لَارِئِبٍ فِيهِ هُدًى

لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ“

الآية (1)

يعني قرآن پاڪ اهو ڪتاب آهي جنهن ۾ ڪنهن به

قسم جو ڪو شڪ ناهي انهن ۾ متقين جي لاءِ هدايت

آهي جيڪي ان ڏني ايمان آڻين ٿا ۽ نماز قائم ڪن ٿا

مؤمن ، متقين جي هڪ صفت نماز قائم ڪرڻ ،

ناهي ناهي پڙهڻ آهي نماز نه پڙهندڙ نه متقي آهي

نه قرآن پاڪ کان هدايت حاصل ڪندڙ آهي .

نماز الله تعاليٰ کان مدد وٺڻ جو ذريعو

آهي

ارشاد مبارڪ آهي ” وَاسْتَعِذُوا بِالصَّبْرِ

الصَّلَاةِ وَانْهَآ لَكَبِيرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ

اَنَّهُمْ مُّلاقَا رَبِّهِمْ وَاَنَّهُمْ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ (2) صبر ۽

نماز سان مدد وٺو ۽ تحقيق اها ڏکي آهي مگر انهن

نياز نورث ڪندڙن تي (ڏکي ناهي) جيڪي پڪ

پائيندا آهن ته يقيناً اهي پنهنجي رب سان

(1) سورة بقره آيت ع 2۲ (2) سورة البقره آيت ع ۲۴ - ۲۵ ،

ملندڙ آهن ۽ يقيناً اهي ان ڏانهن ئي موٽندڙ آهن
مطلب ته مشڪلاتن ۽ مصيبتن جي وقت ۾ الله
تعالیٰ کان مدد وٺڻ لاءِ صبر ۽ نماز سان متوجه ٿيڻ
گهرجي ۽ انهن ذريعن سان مالڪ مٿي جي مدد ۽
مهرباني نصيب ٿيندي آهي

نماز ٺاهي ٺاهي ۽ جماعت سان پڙهجي
الهي امر آهي ”وَأَقِمْوَا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ“ (۱)

۽ نماز قائم ڪيو ۽ زڪوة ڏيو ۽ رکوع ڪندڙن
سان گڏ رکوع ڪيو مطلب ته جماعت سان ٺاهي
ٺاهي نماز پڙهو (۲)

زڪوة کان پهريان نماز جو ذکر.

رباني فرمان آهي ”وَأَقِمْوَا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
وَمَا تَقْدِمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ“ (۳)

(۲) ۽ نماز قائم ڪيو ۽ زڪوة ڏيو ۽ جيڪا
چڱائي به پنهنجن سرن لاءِ اڳتي موڪليندو ان کي
الله وٽ لهندو يقيناً جيڪي به اوهان ڪيو ٿا الله
ڏسندڙ آهي. صرف هن آيت ۾ نه پر ڪيترين ٻين
آيتن ۾ به الله تعالیٰ زڪوة کان پهريان نماز قائم
ڪرڻ جو حڪم فرمايو آهي زڪوة مالدار،

(۱) سورة البقرة آيت ۴۳ (۲) تفسير حسيني ص ۱۲

(۳) سورة البقرة آيت ۱۷۷

وسعت واري ۽ سرمايه دار جي مٿان مخصوص
شرطن سان فرض آهي پر نماز هر مسلمان تي فرض
آهي امير هجي يا فقير شاهوڪار هجي يا غريب ،
مرد هجي يا عورت ، مرشد هجي يا مرید هر
مسلمان مؤمن فرد نماز قائم ڪرڻ لاءِ جوابدار آهي .

هر نماز جي حفاظت ڪرڻ فرض آهي

خصوصاً وچين نماز جي

مالڪ مٿي جو منو حڪم آهي ” حَافِظُوا عَلَيَّ

الصَّلَواتِ وَالصَّلَوةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ”

(۱) سڀني نمازن جي نگهباني ڪيو ۽ (خاص
ڪري) وچين نماز جي ۽ الله جي لاءِ فرمانبردار ٿي
بيهو. هن آيت ۾ وسطيٰ مان مراد وچين نماز آهي
جيڪا فجر ۽ پيھري کان پوءِ سانجهي ۽ سومھائي
کان اڳ ۾ وچ ۾ آهي ان جو خصوصي تاڪيد ان
جي ڪري ڪيو ويو آهي جو اهو تائيم گھڻي
مصروفيت جو هوندو آهي مسافر چاهيندو ته جلد
گھر پهچان دڪاندار چاهيندو ته ڪجهه سود وڌي
وٺان گھر ڏانهن وڃڻ وارو ڪوشش ڪندو ته ڪجهه
خرید ڪري کڻي وڃان پوءِ دڪان بند ٿي ويندا
وغيره وغيره .

(۱) سورة البقرة آيت ع ۲۳۸

نماز پڙهندڙن جي لاءِ نبوي بشارتون

ياد رکڻ گهرجي ته نماز پڙهندڙن امتين لاءِ حضور عليه الصلوة والسلام جن گهڻيون بشارتون ڏنيون ۽ ڀلايون بيان فرمايون آهن جن مان ڪجهه هتي لکجن ٿيون .

ارشادات نبوي عليٰ قائلها الصلوات والتسليمات

نمازيءَ کي جنت ۾ داخل ڪرڻ الله تعاليٰ جو عهد آهي.

ابوداؤد ۽ ابن ماجه حضرت ابوقتادة بن ربيعي کان روايت آندي آهي ته رسول الله صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته الله تعاليٰ فرمايو آهي .
”إِنِّي افْتَرَضْتُ عَلَى أُمَّتِكَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ وَعَهَدْتُ عِنْدِي عَهْدًا أَنَّهُ مَنْ حَافَظَ عَلَيْهِنَّ لَوْ قَتِلَ أَوْ ذَلَّ أَوْ خَلَّتْهُ الْجَنَّةُ فِي عَهْدِي وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهِنَّ فَلَا عَهْدَ لَهُ عِنْدِي“ (۱) يعني بلاشڪ مون تنهنجي امت تي پنج نمازون فرض ڪيون آهن ۽ پاڻ وٽ عهد ڪري رکيو اٿم ته يقيناً جيڪو انهن نمازن جي وقت تي حفاظت ڪندو ان کي پنهنجي عهد (موجب) جنت ۾ داخل ڪندس ۽ جنهن انهن جي حفاظت نه ڪئي ان لاءِ مون وٽ ڪو عهد نه آهي .

(۱) الدر المنثور ص ۷۰۴ جلد ۱

نماز کي الله تعالى جو حق سمجھي پڙهندڙ جنتي آهي

امام احمد، طبراني ۽ شعب الايمان ۾ بيهقي حضرت حنظلة الكاتب کان روايت آندي آهي ته مون رسول الله صلى الله عليه وسلم جن کان ٻڌو پاڻ فرمايائون ” مَنْ حَافِظَ عَلَى الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ رُكُوعِهِنَّ وَسُجُودِهِنَّ وَمَوَاقِيْتِهِنَّ وَ عَلِمَ أَنَّهُنَّ حَقٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ “ (۱) يعني جنهن پنجن نمازن جي حفاظت ڪئي ۽ سهڻي نموني ادا ڪيائين . انهن ۾ رکوع . سجدا ، صحيح ڏنائين ۽ انهن کي سندن وقتن تي پڙهيائين ۽ يقين ڪيائين ته اهي نمازون الله تعالى وٽان حق آهن ته بهشت ۾ داخل ٿيندو .

بي نمازيءَ جو اسلام ۾ حصو ناهي

بزار حضرت ابو هريرة رضي الله عنه کان روايت آندي آهي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايو ” لَا سَهْمَ فِي الْإِسْلَامِ لِمَنْ لَا صَلَوةَ لَهُ وَلَا صَلَوةَ لِمَنْ لَا وُضُوءَ لَهُ “ (۲) جنهن وٽ نماز نه آهي ان جو اسلام ۾ حصو ناهي ۽ جنهن جو وضو ناهي ان جي نماز ناهي .

(۱) ساڳيو حوالو ص ۷۰۵ .

(۲) الدر المنثور ص ۷۰۶ جلد ۱

نماز جنت جي ڪنجي آهي

بيھقيءَ شعب الايمان ۾ حضرت عمر رضي الله عنه کان روايت آندي آهي ته : هڪ شخص حضور عليه الصلوة والسلام جن کان عرض ڪري پڇيو ته : يا رسول الله ! اسلام مان الله تعالىٰ کي ڪهڙي شي وڌيڪ پياري آهي ؟ پاڻ فرمايائون ته : وقت تي نماز پڙهڻ ۽ جنهن نماز ڇڏي ان وٽ دين نه آهي ۽ نماز دين جو ثنڀو آهي . (۱)

نماز نه پڙهندڙن جي سزا جو بيان قرآن پاڪ مان

بي نمازي هجڻ جهنم ۾ پوڻ جو سبب آهي

جيئن فرمان آهي ”يَتَسَاءَلُونَ عَنِ الْمَجْرِمِينَ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ“
(۱) يعني قيامت جي ڏينهن سڄي هٿ ۾ عملنا ما ملڻ وارا (مؤمن) مجرمين کان پڇندا ته اوهان کي دوزخ ۾ ڪهڙي ڳالهه داخل ڪيو ؟ چوندا ته نمازين مان نه هئاسين الخ مقصد ته بي نمازي هجڻ جهنم ۾ پهچڻ جو باعث آهي .

(۱) ساڳيو حوالو (۲) سورة المذثر آيت ۴۱-۴۲-۴۳ .

بي نمازي قيامت جي ڏينهن به سجدو ڪري نه سگهندا

الله تعالیٰ جو فرمان آهي ”يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهُقُهُمْ ذُلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَآلِمُونَ (1)“ يعني قيامت جي ڏينهن ساق (وڏي نور) تان پردو ڪنيو ويندو مائهن کي سجدي ڪرڻ لاءِ سڏيو ويندو (پوءِ سڄا مؤمن ۽ مومناڻيون مالڪ کي سجدو ڪندا پر ڪافر، منافق ۽ دنيا ۾ بي نمازي رهن وارا) سجدو ڪري نه سگهندا سندن اکيون جهڪيل هونديون ڪين ڏلت (۽ خواري) ڏکيو بيٺي هوندي ۽ تحقيق (اهي دنيا ۾) سجدي ڏانهن سڏيا ويندا هئا حالانڪ اهي تندرست هوندا هئا (تڏهن به سجدو نه ڪندا هئا)

علامه اسماعيل حقي عليه الرحمته لکيو آهي ته هن آيت ۾ نماز جي فرض ڇڏڻ واري ۽ جماعت کان پوئتي رهن واري جي لاءِ عذاب جو وعدو آهي (۲) نورنگ زادي صاحب لکيو آهي ته مٿين آيت ۾ ڪافرن سان گڏي نمازين لاءِ به تنبيه فرمايل آهي جيڪي تندرستي ۽ صحت جي باوجود ڄاڻي پجهي الله تعالیٰ جا مقرر ڪيل پنج فرض نه ٿا پڙهن ،

(۱) سورة القلم ، آيت ۴۲-۴۳ ، (۲) روح البيان ص ۱۲۳ ج ۱۰ ،

الله تعاليٰ قيامت جي ڏينهن فرمائيندو ته : دنيا ۾ انهن بي نمازين کي نماز لاءِ سڏ ٿيندو هو يعني بانگ ۽ تڪبير به ٻڌندا هئا ۽ تندرست ، صحيح سالم به هئا ته به سجدو نه ٿي ڪيائون پوءِ انهن جي پٺي قيامت ۾ هڪ طبقو ٿي پوندي ۽ سجدي جو خيال ڪندا ته وڃي ڪياڙي ڀر ڪرندا ۽ سجدو نه ڪري سگهندا ، مسلمانو ! ڏسو ته بي نمازين جي لاءِ ڪيڏو نه وعيد فرمايل آهي .

ٿورو اڳتي هلي لکيو اٿس ته ! صحيح حديث شريف ۾ آيو آهي ته جيڪو شخص بانگ ٻڌي ٿو ۽ نماز تي حاضر نه ٿو ٿئي تنهن گوبا ستر (۷۰) عورتن سان زنا ڪئي (۱) معاذالله ثم معاذالله .

نبوي حديثن مان بي نمازيءَ جي سزا جو بيان

بي نمازي قيامت جي ڏينهن قارون، فرعون ، هامان (ڪافرن) ۽ ابي بن خلف (منافق) سان گڏ هوندو

جيئن حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما کان روايت آهي ته هڪ ڏينهن رسول الله صلى الله عليه وسلم جن نماز جو ذڪر ڪندي فرمايو .

”مَنْ حَافِظٌ عَلَيْهَا كَانَتْ لَهُ نُورًا وَبَرَّهَانٌ وَنَجَاةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهَا لَمْ يَكُنْ لَهُ نُورٌ“

(۱) تنوير الايمان پ ۲۹ ص ۳۲ .

وَلَا بُرْهَانًا وَلَا نَجَاةً وَكَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ قَارُونَ
وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَأَبِي بَنٍ خَلْفٍ (رواه احمد
والدارمي والبيهقي في شعب الايمان) (1)

يعني جنهن نماز جي حفاظت ڪئي ته ان جي لاءِ
نور، دليل ۽ قيامت جي ڏينهن چوڻڪارو بنجندي ۽
جنهن ان جي حفاظت نه ڪئي ته ان جي لاءِ نه نور
ٿيندي نه حجت ۽ نه چوڻڪارو ۽ اهو قيامت جي
ڏينهن قارون، فرعون، هامان ۽ ابي بن خلف سان
گڏ هوندو.

نماز ڇڏڻ کي اصحابي سڳورا ڪفر سمجهندا هئا

ترمذي شريف ۾ حضرت عبدالله بن شقيق رضي الله
عنه ڪان روايت آهي ته رسول الله صلى الله عليه
وسلم جن جا اصحاب اعمال مان نماز کان سواءِ
ڪنهن به شيءِ جي ڇڏڻ کي ڪفر نه سمجهندا هئا
(۲) مقصد ته نماز ڇڏڻ کي ڪفر سمجهندا هئا ان
جي ڪري پڪي مسلمان کي نماز جي سختيءَ سان
پاڻبندي ڪرڻ گهرجي نماز مؤمن جو وقار، ايمان جو
شعار آهي نماز سان حضور عليه الصلوة والسلام
جن جو پيار آهي.

(۱) مشکوٰۃ المصابيح ص ۵۹ (۲) ساڳيو حوالو

نماز ۾ ادا ٿيندڙ حڪمن ۾ حڪمتون

جائڻ گهرجي ته نماز اسلام جو ٿنڀ ، يقين جو نور ، مؤمنن جي سين لاءِ شفاء ، بيحيائين ۽ برائين کان روڪيندڙ ، اماره نفس کي بچڙاين ڪرڻ کان پري رکندڙ آهي . ان ۾ جيڪي فرضي احڪام ادا ڪيا وڃن ٿا اهي ٻه قسم آهن (۱) هڪڙا ، باهريان ، جن کي شرط سڏيو ويندو آهي (۲) ٻيا اندريان جن کي رڪن سڏيو ويندو آهي . اهي باهريان فرض ۾ (۶) آهن (۱) هڪ بدن کي بي وضو هجڻ ۽ تڙ پوڻ کان پاڪ رکڻ (۲) ٻيو ڪپڙو پاڪ ڍڪڻ (۳) ٽيون نماز واري جاءِ پاڪ رکڻ (۴) چوٿون اگهڙ ڍڪڻ (۵) قبله کي سامهون ٿيڻ (۶) ڇهون نيت ڪرڻ ۽ نماز ۾ اندريان فرض (رڪن) ۾ (۶) آهن (۱) هڪ تڪبير (الله اڪبر) چوڻ (۲) ٻيو بيھڻ (۳) ٽيون قراءت ڪرڻ (۴) چوٿون رکوع (۵) پنجون سجدو ڪرڻ (۶) ڇهون آخر ۾ ايترو ويھڻ جنهن ۾ التحيات لله سڄو پڙهي وڃجي .

هتي الله تعاليٰ جي فضل ۽ حبيب ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي مهرباني ۽ مرشدن ڪريمين حضرت خواجه محمد سڄڻ سائين مدظلہ العالي جن جي دعا سان انهن فرضن ۽ ٻين حڪمن جي ادا ڪرڻ ۾ جيڪي حڪمتون آهن اهي لکجن ٿيون وبالله التوفيق .

پاڪائي ۾ حڪمت

ذهن نشين ڪرڻ گهرجي ته نماز جڏهن ته پاڻهي جي طرفان الله تعالىٰ جي خدمت ۽ ان جي تعظيم آهي تڏهن عقل جي به تقاضا آهي ته پاڪائيءَ سان ادا ڪئي وڃي خادم پنهنجي مخدوم عابد پنهنجي معبود ۽ مخلوق پنهنجي خالق جي اڳيان بيهي ، ته پاڪ ڪپڙن سان پاڪ جاءِ تي بيهي تعظيم جا آداب بجا آڻي ۽ تعظيم جو ڪمال ان ۾ آهي جو مٿس ڪا به ميرنهنه ، گندگي ۽ بد بوءَ نه هجي سينگار جي ، صاف سترو ٿي بيهڻ ٿي الله تعالىٰ کي پسند آهي جڏهن دنياوي امير جي محفل ۽ مجلس ۾ وڃڻ لاءِ صفائي ۽ نظافت اهم آهي ته احڪم الحاكمين ، احسن الخالقين مالڪ جي اڳيان اچڻ ۽ سجدن ڪرڻ واري کي ته وڌيڪ اجرو ٿي اچڻ گهرجي الله تعالىٰ جو ارشاد آهي ”يَسْبِيْ اَدَمَ خُذُوْا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ“ (۱) اي انسانو! هر مسجد ۾ وڃڻ وقت سينگار جي وڃو ڪن مترجمن معنيٰ لکي آهي ته : اي آدم جا فرزندو! پنهنجي هر نماز وقت سهڻي پوشاڪ ڏيکيو بهر صورت مراد صفائي ۽ سنائي آهي ٻي آيت ۾ ارشاد آهي ”اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ“ (۲) يقيناً الله تعالىٰ توبه ڪندڙن ۽ پاڪائي

(۱) سورة الاعراف آيت ۳۱ (۲) سورة آيت ص

ڪنڌڙن سان محبت رکي ٿو . ان ظاهري پاڪائي سان گڏ معنوي ۽ باطني گندگين پليدين ۽ ميرنهن کان پاڪ صاف ٿي انسان حقيقي محبوب جي بارگاه ۾ حاضري پري تانت سندس ڀر ۾ بيهڻ وارا نمازي ۽ ساڻس گڏ هجڻ وارا ملائڪ به ڪانئس متنفر نه ٿين جمعه ، عيدن جي نماز ، حج ۽ ٻين مشروع ۽ جائز اجتماعن ۾ ان جي ڪري صفائي سنائي سان گڏ خوشبوءِ لڳائڻ پسند ڪيل آهي .

مسلم شريف روايت آندي آهي ته رسول الله صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ” اَلطُّهُورُ شَطْرُ الْاِيْمَانِ ” (۱) پاڪائي ايمان جو اڌ آهي مقصد ته صفائي سنائي حسي ۽ معنوي طرح به ڪامل ، مڪمل حاصل هجي نمازيءَ کي ظاهري پاڪائي سان گڏ پنهنجي باطن کي به تڪبر ، حسد ، پاڻ پائڻ جهڙين خراب صفتن ۽ بد اخلاقن کان پاڪ رکڻ گهرجي .

پاڻيءَ سان پاڪائيءَ ڪرڻ ۾ حڪمت

جڏهن دنيا جي تختي تي هلڻ واري بدبوءِ هوا سان ملي بدن مان وارن ۽ پگهر جي نڪرڻ وارين جاين مان انسان جي جسم ۾ داخل ٿئي ٿي ته ان جي صحت کي نقصان پهچائي ٿي ان جي ڪري اسلام اهڙي پاڻيءَ سان پاڪائيءَ ڪرڻ جو حڪم ڏنو آهي جنهنجي پٽڙي هجڻ ۽ وهي هلڻ

(۱) حكم الشريعة ص ۲۱

واري اصلي حالت بحال رهي ۽ ان جو رنگ ۽ بوءَ به نه بدلجي ڇو ته پاڻي هڻڻ سان سجاڳي ايندي آهي سسٽي ۽ غفلت دور ٿيندي آهي جيئن ڪيترا غش ٿيل ماڻهو پاڻي هڻڻ سان هوش ۾ ايندا آهن ۽ حديث شريف ۾ آيو آهي ته ” اِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَاِذَا غَضَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ “ (۱) يعني ڪاوڙ شيطان جو اثر آهي پوءِ جڏهن اوهان مان ڪو ڪاوڙ ڪري ته وضو ڪري ان وضو ڪرڻ سان سندس ڪاوڙ لهي ويندي ۽ پاڻيءَ مان ئي هر شيءِ وجود ۾ آئي آهي جيئن الله تعاليٰ جو فرمان آهي ” وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ “ (۲) ۽ هر جيئري شيءِ پاڻيءَ مان پيدا ڪئي ائين اصل ۾ عادتاً به گندگيون ۽ ميرنھ پاڻيءَ سان صاف ڪيون وينديون آهن .

” تيمم ڪرڻ ۾ حڪمت ” جيئن پاڻي انسان جي خلقت ۾ اهم جزو آهي تيئن مٽي به ان جي خلقت جو مادو آهي ان مٽيءَ مان ئي چوپايين ۽ ماڻهن جون غذائون ۽ قوت پيدا ٿين ٿا ان جي ڪري مٽي پاڻي جو قائم مقام بنائي وئي آهي جو جيڪڏهن ڪنهن کي پاڻي نه ٿو ملي يا ملي ٿو پر عذر ۽ مجبوريءَ جي ڪري استعمال ڪري نه ٿو سگهجي ته تيمم ڪري اهو الله تعاليٰ جو خاص احسان آهي ته ڪنهن به حال ۾ پاڻهو سندس قرب کان ڪٽيل نه رهي .

(۱) حڪم الشريعة ص ۲۲ (۲) سورة الانبياء آيت ۳۰

سوال : . مٽيءَ کان سواءِ ٻئي ڪنهن سُڪل شيءِ

کي تيمم ڪرڻ لاءِ ڇو نه مقرر ڪيو ويو؟

جواب : . (۱) هڪ ته مٽي غالباً هر جاءِ تي لپڻ

آسان آهي (۲) ٻيو ته انسان ۾ جيڪي چار عنصر

آهن انهن مان هڪ مٽي آهي (۳) ٽيون ته مٽيءَ کي

گهٽ سمجهيو ويندو آهي پوءِ انهيءَ گهٽ شيءِ

استعمال ڪرڻ سان نفس ذليل ٿيندو آهي (۴)

چوٿون ته ان ۾ هن امت جي شان جي رفعت ۽

بلندي آهي اڳين امتن کي اها اجازت نه هئي اهو

شرف ۽ شان به نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم

جن جي صدقي مليو جيئن سندن فرمان آهي .

”جُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا“ (۱) منهنجي لاءِ

سموري زمين مسجد ۽ پاڪ ڪندڙ بنائي وئي آهي ان جي

ڪري جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ کي پاڻي نه ٿو ملي يا

ملي ٿو پر شرعي عذر جي ڪري ان کي استعمال ڪرڻ تي

قادر ناهي ته اهو مٽيءَ تي تيمم ڪري وٺي .

”تيمم ۾ صرف منهن ۽ ٻانهن تي مک

ڪرڻ ۾ حڪمت“

اهو ان جي ڪري آهي جو مٽيءَ تي مٽي وجهڻ به

خراب آهي ۽ پير ته گهڻو ڪري مٽيءَ تي لڳندا ئي

آهن ان جي ڪري مٽي ۽ پيرن کي مٽي نه هڻبي

رهيون ٻانهون ۽ منهن سونهن کي الله تعاليٰ جي درٻار ۾ سڄدي لاءِ مٽيءَ تي رڪڻ نهايت عاجزي ۽ انڪساري آهي ۽ اهائي ٻانهي جي طرفان الله تعاليٰ جي درٻار ۾ پياري عبادت ۽ وڏو نفعو ڏيڻ واري شي آهي ان جي ڪري سڄدي ڪرڻ واري لاءِ مستحب آهي ته مٽيءَ تي سجدو ڪري ۽ هرو ڀرو مٽيءَ کان نفرت نه ڪري .

سوال : تڙ لاهڻ وارو به وضو ڪرڻ واري وانگر تيمم چوڻو ڪري ؟

جواب : وضو نه هجڻ جي صورت ۾ به تيمم اهڙوئي آهي جهڙو وهنجڻ واري لاءِ چو ته پيرن ۽ مٿي جي مٽيءَ سان مک ڪرڻ ۾ اهڃ ۽ اهڙي تنگي آهي جيڪا تيمم جي موڪل ملڻ واري ضرورت کي ختم ٿي ڪري ۽ جيڪڏهن تيمم ڪرڻ وارو مٽيءَ ۾ لپٽي ٻچڙو ٿي الله تعاليٰ جي دروازي تي ايندو ته ڄڻ چوپايو آهي الله تعاليٰ انسان جي شان کي قائم رکندي کيس مٽيءَ تي لپٽڻ کان بچايو آهي

وضو دوران مخصوص عضون کي ڏوڻ ۾

حڪمتون

ڄاڻڻ گهرجي ته وضو ۽ وهنجڻ ۾ معنوي مشابهت به آهي ته ٻنهي ۾ هڪ قسم جي جدائي به آهي مشابهت جو وجهه ميري هجڻ ۽ معنوي ۽ حسي گد لاپ کان پاڪائي

حاصل ڪرڻ آهي ۽ جدائي اصل هي آهي جو غسل ۾ سڄي جسم تي پاڻي هاريو ويندو آهي ڇو ته پنهنجي آقا ، خالق ، مهربان ۽ محسن جي اڳيان هر حال ۾ هر طرح جي حسي يا معنوي گدلاڻپ کان پاڪ ٿي پيش ٿيڻ نهايت ئي اهم آهي پوءِ نماز جهڙي اهم عبادت لاءِ ذهني طرح تيار ٿيڻ ۽ حياتيءَ جي ٻين سڀني مشغولين کان پاڪ رهڻ لاءِ وضو مقرر ڪيو ويو آهي عقل ۽ طبيعت جي تقاضا موجب هجڻ ته ائين گهرجي ته هر نماز لاءِ سارو بدن ڌوئجي پر هي به ان ڪريم جو ڪرم آهي جو انسان ۾ موجود چئن عنصرن جي لحاظ سان وضو ۾ چار فرض رکي چئن عضون جي ڌوئڻ جو حڪم فرمايائين حقيقت ۾ انسان ۾ طبيعتون چار آهن (۱) گرمي (۲) سردي (۳) آلاڻ (۴) سڪاڻ پراهو الله تعاليٰ جو احسان آهي جو صرف ظاهر جي ڌوئڻ جو حڪم ڏنائين .

پنهي هٿن کي ڪارائين تائين ڌوئڻ

۾ حڪمت

پنهي هٿن کي ڌوئڻ جو حڪم ان جي ڪري آيو جو اهي لڳائڻ ، ملائڻ ، وٺڻ ، اٿڻ ، وهڻ ۽ ٽيڪ ڏيڻ لاءِ گهڻو استعمال ٿيندا آهن ۽ اهڙي سختيءَ سان پڪڙڻ ۽ قوت جو ذريعو آهن . انهيءَ جي ڪري ئي ننڊ مان جاڳڻ وقت انهن جي ڌوئڻ جو حڪم آهي جيئن بخاري ۽ مسلم حضرت ابو هريره رضي الله عنه کان روايت آندي آهي ته رسول الله صلي الله

عليه وسلم جن فرمايو ” اِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِّنْ نَّوْمِهِ فَلَا يَغْمِشْ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثًا فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ “ (۱) يعني جڏهن اوهان مان هڪڙو سجاڳ ٿئي ته پنهنجو هٿ ٽانو ۾ تيسٽائين نه وجهي جيستائين ان کي ڏوئي ڇو ته ان کي خبر نه آهي ته رات جو سندس هٿ ڪٿي رهيو .

گرڙين ڪرڻ ۾ حڪمت

انسان جي اندر مان جيڪي بخار نڪرن ٿا انهن جو مرڪز وات آهي ۽ کاڌي جا ذرا جيڪي وات ۾ رهن ٿا انهن جي ڪري وات ۾ بدبوءِ ٿيندي آهي ۽ ڪنهن به چڪڻ واري شيءِ جو اصل ذائقو ان جي اصلي حالت تي به تڏهن حاصل ٿيندو جڏهن پيا ذائقا نه رهندا انهن ٻين ذائقن ، بدبوءِ ۽ اندر جي بخارن سان گڏ گلا، ۽ ڪوڙي چغلخوري جو به وات سان واسطو رهي ٿو گلا ڪرڻ جن مٿل پاء جو گوشت پٽي کائڻ آهي انهن سڀني خراب حالتن کان آزادي حاصل ڪرڻ لاءِ گرڙيون مقرر ڪيون ويون آهن ۽ جڏهن وات سان الله تعاليٰ جي بارگاه ۾ نماز پڙهڻ جي دوران به مناجاتون ڪيون وينديون آهن تڏهن وات جو صاف ۽ نظيف هجڻ ضروري آهي ۽ ان جي ڪري ڏنڊن ڏيڻ به سنت مقرر ڪئي وئي آهي جيئن حضور صلي الله عليه وسلم جن جو

(۱) بلوغ المرام ص ۱۳.

فرمان آهي ته " اَلَسَّوَاكَ مِطْهَرَةً لِّلْفَمِّ مِرْضَاةٌ
لِّلرَّبِّ " (۱) ڏندڻ وات جي پاڪائي ۽ رب جي
رازي ڪرڻ جو ذريعو آهي

نڪ کي پاڻي ڏيڻ ۾ حڪمتون - ان ۾ پهه حڪمتون آهن

(۱) هڪ ته نڪ سان ماڻهو خوشبوءِ ۽ بدبوءِ ۾
تميز رکندو آهي نڪ کي پاڻي ڏئي صاف ڪرڻ سان
اها تميز برقرار رهندي ڇو ته بدبودار پاڻي وضو ۾
استعمال ڪرڻ منع آهي (۲) پيو ته هوائن لڳڻ جي
ڪري نڪ ۾ مٽي وغيره داخل ٿي ويندي آهي ان
کان به صفائي حاصل ٿيندي .

منهن ڏوڻ ۾ حڪمتون - ان ۾ پهه حڪمتون آهن

(۱) هڪ هي آهي ته جڏهن ٻانهو نماز ۾ بيهي ٿو
ته چڻ ته الله تعاليٰ جي بارگاهه ۾ بيٺو آهي ۽ ان
مقدس بارگاهه جي طرفان سندن مٿان رحمتون ۽
برڪتون نازل ٿي رهيون آهن تڏهن ان وقت منهن
صاف ۽ سنو هجڻ کپي (۲) ٻي هي آهي ته انسان
جي منهن ۾ پهه اڪيون رکيل آهن جن سان ڪڏهن
ناجائز شين ڏانهن به نهاريون ٿيون . منهن ڏوڻ
سان گڏ اهي به ڏوپي وينديون آهن ۽ ان ٺهارڻ
واري گناهه کان آزاد ٿي وينديون آهن .

(۱) حكم الشرايعه ص ۲۶

نونين تائين هٿن ڏوئڻ ۾ حڪمتون

(۱) هڪ ته اهي گهڻو ڪري کليل رهڻ جي ڪري ميريون ٿين ٿيون ۽ ڏوئڻ سان صاف ٿينديون (۲) ٻيو ته اٿڻ ۽ وهڻ ۾ ٻانهن تي ٿيڪ ڏني ويندي آهي جيڪڏهن گناهه جي ڪم ۾ انهن تي ٿيڪ ڏني وئي هوندي ته اهي گناهه معاف ٿيندا ۽ جي نيڪي جي ڪم ۾ ٿيڪ ڏني وئي هوندي ته صاف سٿريون ۽ قوي ٿينديون.

سڄي مٿي تي مک ڪرڻ ۾ حڪمتون

انسان جو مٿو پگهر نڪرڻ وارين جاين جو مرڪز ۽ حواس جو مجمع ۽ بدن ۾ اعلى ۽ اشرف آهي ان جي ڪري ان تي هٿ گهمائڻ سٺي شيءِ آهي ۽ ان کي ڏوئڻ جي بجاءِ ان تي مک ڪرڻ ان جي ڪري مقرر ٿي جو مٿي تي وڏا وار هوندا آهن انهن کي هر هر سڪائڻ ۾ تڪليف ٿيندي آهي.

ڪن تي مک ڪرڻ ۾ حڪمت

اها ئي آهي جو اهي مٿي جي حد آهن ۽ هوائن جي ڪري انهن جي ٻاهرين حصن ۾ به مٿي اچي ويندي آهي جيڪا اندر وڃڻ جي ڪري ٻڌڻ ۾ خلل پيدا ڪندي ۽ مک ڪرڻ سان اها ڪن جي ظاهري حصن تان لهي ويندي آهي.

پيڙين (ڳرين) تائين پيرن ڏوئڻ ۾ حڪمتون -

ان ۾ ٻه حڪمتون آهن

(۱) ته پيرن سان ماڻهو پنڌ ڪندو آهي جيڪڏهن پير اگهاڙا آهن ته ظاهر آهي ته مٿي وغيره ۾ ڀرجي

وڃن ٿا انهن کي ڌوئڻ کان سواءِ ڪو رستو ناهي پر جيڪڏهن جتيءَ ۾ آهن ته به پيرن ۾ ٿورو گهڻو پگهر اچي ٿو ۽ ڌوئڻ سان ان جي بد بوءِ نڪري ٿي وڃي (۲) ٻيو ته پيرن سان ماڻهو الله تعاليٰ جي عبادت ٿو ڪري ۽ بارگاه ايزدي ۾ بيٺو آهي ان حالت ۾ پيرن جو صاف هجڻ ضروري آهي (۳) ٽيون ته انهن پيرن سان ماڻهو ڪڏهن الله تعاليٰ جي منع ڪيل ڪمن مثلاً گلا ، چغلخوري ، ڪوڙ وغيره سان ڀريل محفلن ۾ شريڪ ٿيندو آهي . ان ڌوئڻ سان پيرن جا اهي گناهه ڌوبي ويندا آهن . جيئن حضرت ابوهريرة رضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم جن فرمايو :

”إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ فَمَضْمَضَ خَرَجَتِ الْخَطَايَا مِنْ فِيهِ وَإِذَا اسْتَنْشَرَ خَرَجَتِ الْخَطَايَا مِنْ أَنْفِهِ وَإِذَا غَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَتِ الْخَطَايَا مِنْ وَجْهِهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَشْفَارِ عَيْنَيْهِ فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتِ الْخَطَايَا مِنْ يَدَيْهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ أَظْفَارِ يَدَيْهِ فَإِذَا مَسَحَ بِرَأْسِهِ خَرَجَتِ الْخَطَايَا مِنْ رَأْسِهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ أُذُنَيْهِ فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتِ الْخَطَايَا مِنْ رِجْلَيْهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِ رِجْلَيْهِ ثُمَّ كَانَ مَشْيُهُ إِلَى الْمَسْجِدِ وَصَلَوَاتُهُ نَافِلَةٌ لَهُ “ رواه مالك والنسائي ومسلم (۱) يعني جڏهن مؤمن پنهنجو وضو ڪندي

(۱) حڪم الشريعة ص ۲۷ .

گرڙيون ڪندو آهي ته خطائون سندس وات مان نڪرنديون آهن ۽ جڏهن نڪ چنڊيندو آهي ته خطائون سندس نڪ مان نڪرنديون آهن ۽ جڏهن منهن ڏوٽندو آهي ته خطائون سندن منهن مان نڪرنديون آهن ايتري قدر جو اکين جي پنبڻن جي هيٺان به نڪرنديون آهن . جڏهن هٿ ڏوٽندو آهي ته خطائون سندس هٿن مان نڪرنديون آهن . جڏهن مٿي جي مڪ ڪندو آهي ته مٿي سان گڏ سندس ڪنن مان به خطائون نڪرنديون آهن جڏهن پيرن ڏوٽندو آهي ته خطائون سندس پيرن مان تانجو پيرن جي ننهن جي هيٺان به نڪرنديون آهن (جڏهن گناهه سڀ نڪري ويا ته) پوءِ مسجد ڏانهن سندس پنڌ ڪرڻ ۽ نماز پڙهڻ سندس لاءِ وڌيڪ عمل هوندو .

سوال : . صرف مڪ ڪرڻ سان مٿي ۽ ڪنن جي نظافت ڪيئن ٿي حاصل ٿئي ؟

جواب : . ان نظافت ۾ اصل ڪارفرما شيءِ الله تعاليٰ جي حڪم جي اطاعت ۽ رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جي اتباع آهي . جيڪو ماڻهو الله تعاليٰ جي اطاعت ۽ رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جي اتباع جي نيت سان مٿي ۽ ڪنن تي هٿ گهمائي ٿو ته الله تعاليٰ سندن انهن عضون ۾ اهڙي نظافت پيدا ڪري ٿو جيڪا ڏوٽڻ سان به حاصل نه ٿئي ڄاڻڻ گهرجي ته وضو ۾ جيڪڏهن ٻي

ڪا حڪمت نه به هجي ها صرف ايترو هجي ها جو وضو آخرت ۾ هن امت جي سڃاڻپ لاءِ نشاني هوندو جنهن سان سڃاتا ويندا ته اهو به ڪافي آهي .
وضو کان پوءِ استغفار ۽ دعائن پڙهڻ ۾

حڪمتون

(۱) هڪ حڪمت هيءَ آهي ته ٻانهو وضو ڪرڻ کان پوءِ به پنهنجي قصورن جو اقرار ۽ اعتراف ڪري رهيو آهي ته جيئن الله جا حقوق ادا ڪرڻ جو حق آهي اهو مون ادا نه ڪيو آهي ان جي ڪري استغفار پڙهي پنهنجين ڪوتاهين جي معافي گهري رهيو آهيان .
(۲) ٻيو ته ظاهري عضون ڏوٽڻ کان پوءِ انسان جو پنهنجي باطني حالات ڏي توجهه ڇڪجي وڃي ٿو ته مون ۾ اڃان تکبر، خود پسندي، حسد، برا اخلاق ۽ رذيل صفتون آهن ان جي ڪري استغفار ۽ دعائون پڙهي معافي گهران ٿو ڀلو آهي ته انهن جي به معافي ملي وڃي ته پوءِ وڃي سائين کي سجدو ڪيان ۽ انهن باطني خرابين ڏي ئي حديث شريف ۾ توجهه ڏياربو آهي جيئن حضرت ابوهريرة رضي الله عنه کان روايت آهي ته حضور صلي الله عليه وسلم جن فرمايو :
” اِنَّ اللّٰهَ لَا يَنْظُرُ اِلٰى صُوَرِكُمْ وَاَمْوَالِكُمْ وَلٰكِنْ يَنْظُرُ اِلٰى قُلُوبِكُمْ وَاَعْمَالِكُمْ “ (۱) يعني الله تعاليٰ اوهان جن مالن ۽ صورتن ڏي نه ڀري اوهان

(۱) حكم الشريعة ص ۳۲ .

جي دٻڻ ۽ عملن ڏي ٿو نھاري - توبه بد اخلاقن کان صفائي حاصل ڪرڻ ۽ سھڻين عادتن جي پيدا ڪرڻ کان سواءِ حاصل نہ ٿيندي آھي .

موزن تي مک ڪرڻ ۾ حڪمت

ڪن ڪن ملڪن ۾ سرديءَ جي ڊپ کان چمڙي جا سخت ۽ پٺيءَ تي چڪي بيهارڻ کان پوءِ نہ لھڻ وارا موزا پيرن تي چاڙھيا ويندا آھن شرعي حڪم آھي تہ جيڪڏھن ڪو ماڻھو سفر ۾ اھي موزا پائي نڪتو آھي تہ ٽي ڏينھن ۽ ٽي راتيون ۽ جي ڳوٺ يا گھر ۾ آھي تہ ھڪ ڏينھن ۽ ھڪ رات اھي موزا پيرن کان نہ لاهي وضو ڪرڻ وقت انھن جي مٿان مک ڪري ڇڏي ان ۾ حڪمت (ھي) آھي تہ اھا اجازت الله تعاليٰ جي طرفان ٻانھن تي خاص شفقت ۽ مھرباني آھي ڇو جو ھرھر انھن جي لاهڻ ۾ تڪليف ۽ ھرج آھي ۽ مسافر جڏھن تہ سفر جون ٻيون تڪليفون بہ گھڻيون برداشت ڪري ٿو تہ ان کي وڌيڪ ھي تڪليف نہ ڏني وئي ۽ جڏھن تہ ٽن ڏينھن کان وڌيڪ پير جو ڍڪيل رھڻ بہ ان ۾ بدبوءِ پيدا ڪندو تنھن جي ڪري ھاڻي لاهي پير ڏوئي وري موزا پائي ڇڏي تانت ان پگھر ۽ بدبوءِ جي ڪري جسماني نقصان کان محفوظ رھي .

وضو پڇندڙن ۾ حڪمتون - هواءِ نڪرڻ

جي ڪري وضو پڇڻ ۾ حڪمت

هي آهي ته اهو واءِ اهڙين گندين شين کان اچي ٿو جيڪي هن کي به بدبودار بنائي ٿيون ڇڏين ۽ ان واءِ سان عضون ۾ نقص پيدا ٿيندو آهي جيڪڏهن نه نڪري ته تڪليف ٿي پوي ان جو نڪرڻ شفاء ۽ الله تعاليٰ جي نعت آهي ان جي شڪار ادا ڪرڻ جي لاءِ وضو نئون ڪيو ٿو وڃي .

سوال : . چڪ اچڻ يا اوگرائي ڏيڻ جي ڪري وضو ڇو نه ٿو پڇي حالانڪ اهي به واءِ آهن .

جواب : . چڪ دماغ ۾ گڏ ٿيل واءِ آهي جيڪو دماغي رڱن جي ذريعي نڪ کان نڪري ٿو ته چڪ اچي ٿي اوگرائي ۾ وري معدي جي مٿان واءِ گڏ ٿيل مٿي چڙهندو آهي . اهي ٻئي نه بدبودار آهن نه گندگي سان آلوده رهن ٿا ان جي ڪري انهن جي ڪري وضو نه ٿو پڇي .

پيشاب ۽ پائخاني ڪرڻ جي ڪري وضو پڇڻ ۾ حڪمتون

مذڪوره شين جي نڪرڻ جي ڪري جيڪا بدبو ظاهر ٿيندي آهي ان جي ڪري هڪ ته نفس ۾ هڪ قسم جي پليدي ۽ ضعف پيدا ٿيندو آهي ملائڪن کان دوري ۽ شيطانن کي ويجهڙائي ۽ قرب حاصل

ٿيندو آهي ۽ شيطان ان کي گهڻو ڪري وهندا آهن
 اهوئي سبب آهي جو رسول الله صلى الله عليه
 وسلم جن پيشاب ۽ پائخانو ڪرڻ کان اڳي
 ڪاڪوس ۾ گهڙڻ جي وقت هيءَ دعا سيکاري آهي:
 ”اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ“ (۱) اي
 الله! مان پليديءَ ۽ پليدن (جن شيطانن وغيره) جي شر
 کان تنهن جي پناهه ٿو وٺان ۽ ڪاڪوس مان نڪرڻ وقت
 ”غُفْرَانُكَ“ (۲) (تو کان مغفرت ٿو گهران) آيو آهي.

پيشاب، پائخانو ۽ جماع ڪرڻ وقت بيت الله
 شريف واري طرف منهن ڪرڻ کان منع ۾

حڪمت

بيت الله شريف الله تعالى جي قدرتي نشانين مان
 هڪ نشاني آهي جنهن جي تعظيم ڪرڻ جن ته الله
 تعالى جي تعظيم آهي ۽ ان ۾ ڪوتاهي ۽ گهٽتائي
 ڪرڻ جن ته الله تعالى جي تعظيم ۾ ڪوتاهي ۽
 گهٽتائي ڪرڻ آهي ان جي ڪري بيت الله شريف جو
 حج فرض ۽ ان جي تعظيم جو امر ڪيو ويو آهي ۽
 پاڪائي ۽ صفائي کان سواءِ بيت الله جي طواف
 ڪرڻ کان به منع ڪئي وئي آهي ۽ بشري ضرورتن
 پيشاب، پائخاني ۽ جماع ڪرڻ وقت ڪعبه شريف
 ڏانهن منهن يا پٺي ڪرڻ ان تعظيم جي خلاف آهي
 ۽ تعظيم نه ڪرڻ ۽ بي ادبي ڪرڻ سان انسان جي

(۱) بلوغ المرام ص ۱۶، (۲) بلوغ المرام ص ۱۷.

دل سخت ٿيندي آهي ۽ ان دل جي سختي جو اثر سندس اولاد وغيره تي به پوندو آهي .

۽ ٻيو ته دل ۾ الله تعالىٰ جي تعظيم جو هجڻ هڪ باطني امر آهي جنهن جي ثبوت لاءِ ظاهر ۾ به ڪو قريبو هجڻ ڪپي جيڪو ان باطني تعظيم جو قائم مقام ٿئي ۽ جڏهن نماز ۾ قبله ڏانهن منهن ڪرڻ الله تعالىٰ جي ياد ۽ قلبي تعظيم ۾ دلجمعي جو قائم مقام آهي ته جيڪا صورت ان جي منافي ۽ ضد آهي يعني پيشاب ، پائخان ۽ جماع ڪرڻ وقت قبله ڏانهن منهن ڪرڻ ان ۾ به سخت بي ادبي ۽ گستاخي آهي سيدنا رسول الله صلي الله عليه وسلم جن به تڏهن فرمايو آهي ته ” اِذَا اَتَيْتُمُ الْغَائِطَ فَلَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ وَلَا تَسْتَدْبِرُوهَا “ (1) يعني جنهن وقت ڪاڪوس ڪرڻ جي جاءِ ۾ داخل ٿيو ته نه قبلي کي سامهون ٿيو ۽ نه پٺي ڏيو .

(1) مشڪوٰة شريف ص 42

ننڊ ڪرڻ سان وضو پيڄڻ ۾ حڪمت

ننڊ سان وضو پيڄڻ جي حڪمت رسول اڪرم نور مجسم صلی اللہ علیہ وسلم جن هنن لفظن سان بيان فرمائي آهي: **الْعَيْنَانِ وَكَأُ السِّتِ فَإِنَّهُ إِذَا اضْطَجَعَ اسْتَرْخَتْ مَفَاصِلُهُ** (۱) يعني اڪيون انسان جي مقعد جو بند آهن پوءِ اهو جڏهن لیتندو آهي ته سندس سنڌ ڍرائي ويندا آهن ۽ ننڊ جي حالت ۾ واءِ وغيره نڪرڻ جو غالب گمان هوندو آهي تڏهن ننڊ ڪندڙ لاءِ نئين وضو ڪرڻ جو ارشاد ٿيو آهي. ڪا ڪوس ڏانهن وڃڻ ۽ ان مان نڪرڻ کان

پوءِ دعائن پڙهڻ ۾ حڪمت

پائخاني ڏانهن وڃڻ وقت ”**اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَعُوْذُبِکَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ**“ پڙهڻ حديث شریف ۾ وارد آهي يعني اي الله! مان تون سان پليدي ۽ پليدن کان پناهه ٿو وٺان. ان ۾ اها حڪمت آهي جو ان جاءِ ۾ پليدي هجڻ جي ڪري شيطان پليد رهندا آهن دعا سان انهن کان محفوظ رهڻ لاءِ عرض ڪري رهيو آهي ۽ نڪرڻ وقت ”**عُفْرَانُكَ**“ چوي يعني توکان مغفرت ٿو گهران جو اها گهڙي شيطان سان گڏ هجڻ جي ڪري ذکر کان غافل هيس.

وهنجڻ ۾ حڪمتون

جائڻ گهرجي ته مني جو شهوة ۽ ٽپي سان نڪرڻ، ٻن اگهڙن جو کليل ٽڪرجڻ غسل کي واجب

بنائيندڙ آهن ڇو ته مني جي نڪرڻ سان سڄو جسم نپوڙ جي ويندو آهي قرآن پاڪ ان کي ”سلالة“ سڏيو آهي جو اها سڄي جسم مان نڪرندي آهي غسل ڪرڻ اها ويل طاقت ورائيندو آهي ۽ جنهن حرارت (گرمي) جي ڪري سڄي جسم مان اها مني نڪتي آهي ان کي ٺاريندو آهي اها ويل خوشي ۽ قوت واپس ٿيندي آهي .

سوال : . جنهن عضوي مان مني نڪري ٿي ان مان پيشاب به نڪري ٿو پوءِ ان جي ڪري غسل واجب ڇو نه ٿو ٿئي ؟

جواب : . (۱) ته پيشاب هميشه ۽ هرهر نڪرڻ وارو مادو آهي ان جي ڪري وهنجڻ ۾ مشقت ۽ تڪليف ٿئي ها الله تعاليٰ پنهنجن ٻانهن تي مهربان آهي اهو انهن کي اها تڪليف ڏيڻ نه ٿو چاهي (۲) ته پيشاب کاڌي ۽ پيتي وارين شين جي هضم ٿيڻ کان پوءِ بچت وارو مادو آهي (۳) ٿيون ته جيئن مني سڄي جان کي نپوڙي نڪري ٿي ۽ ان جو غسل سان پورا ڪيو ٿو وڃي تيئن پيشاب نه ٿو اچي ۽ نه ان جي ڪري جسم ۾ ڪمزوري پيدا ٿئي ٿي جنهن کي غسل سان پورو ڪيو وڃي ۽ مني نڪرڻ جي ڪري سستي پيدا ٿيندي آهي جنهن کي وهنجڻ سان دور ڪيو ٿو وڃي ۽ پيشاب ڪرڻ جي ڪري سستي پيدا نه ٿيندي آهي .

نفاس ۽ حيض جي بند ٿيڻ جي ڪري غسل

۾ حڪمت

ان ۾ اها ساڳي حڪمت آهي جو جيئن مني جي نڪرڻ جي ڪري بدن ۾ ڪمزوري ٿي اچي تيئن حيض به عورت جي ساري جسم کي متاثر ڪري ٿو نڪري ۽ جيئن غسل سان مني نڪرڻ جي ڪري آبل ڪمي پوري ٿئي ٿي تيئن حيض اچڻ جي ڪري پيدا ٿيل ڪمزوري به وهنجڻ سان پوري ٿئي ٿي پيو ته حيض گندگي آهي جيئن قرآن ڪريم ۾ آهي ”قُلْ هُوَ اَذَى“ فرماءَ ته اها گندگي آهي جنهن ۾ بدبو به هوندي آهي وهنجڻ سان اها گندگي ۽ ان جي بدبوءِ ختم ٿي ويندي آهي ۽ عورت ۽ سندس مڙس جو جسم نقصان کان محفوظ رهندو آهي ساڳي حالت ٻار ڄڻ کان پوءِ عورت کي اچڻ واري رت جي به آهي ۽ غسل ۾ ته الله تعاليٰ جي نعمت جو شڪر به آهي جنهن عورت کي ٻار ڄڻ وقت ممڪن خطري کان به بچايو آهي .

ميت کي وهنجارڻ وارو پاڻ به وهنجي ان ۾

حڪمت

ظاهر آهي ته جڏهن ڪو ماڻهو ميت کي وهنجاربندي ان تي پاڻي هاريندو ته ان کي به ان جي جسم سان لڳل ڦڙا لڳندا بلڪ ڪيترا ڀيرا ته ميت مان پليدي نڪرندي آهي جيڪا ممڪن آهي ته

وهنجارڻ واري کي لڳي ان جي ڪري اهو پاڻ به
وهنجارڻ کان پوءِ وهنجي پاڪ صاف ٿئي .

نماز جون حڪمتون

ذهن نشين ڪرڻ گهرجي ته اسلام ۾ ايمان آڻڻ کان
پوءِ اهم فرض نماز آهي ڇو ته اها دين جو ٿنڀ،
يقين جو نور، مسلمانن جي لاءِ امن جو سبب ۽
عابدين جي راحت آهي ۽ اها ئي الله تعاليٰ ۽ ٻانھن
جي وچ ۾ مضبوط ڪڙو ۽ مستحڪم رابعلو آهي ۽
ان سان ئي پاڪ نفس کي قرار، روح کي راحت ۽
اندر کي آرام ايندو آهي ۽ اها ئي بدن جي رياضت
آهي ، ڇو ته سيدنا رسول الله صلي الله عليه
وسلم جن حضرت بلال رضي الله عنه کي فرمائيندا
هئا ” اَرْحُتًا بِالصَّلَاةِ يَا بِلَالُ ! (۱) اي بلال اسان
کي نماز سان راحت ڏي ۽ ان جي لاءِ ئي حبيب پاڪ
عليه الصلوة والسلام جن فرمايو آهي . ته ”
پنجن نمازن جو مثال هڪ مني پاڻي جي نهر وانگر
آهي جيڪا اوهان مان ڪنهن هڪ جي دروازي تي
هجي ۽ ان ۾ پنج پيرا وهنجي ڇا ان جي بدن تي
ميرنھ رهندي؟ اصحابن عرض ڪيو ته : ان جي
بدن تي ميرنھ نه رهندي (رواه احمد والشيخان)
نمازي کي هڪ اهڙي ماڻهو سان تشبيهه ڏني وئي
آهي جنهنجو بدن ڪپڙن جي ميري هجڻ سان گڏ

(۱) حكم الشريعة واسرارها ص ۴۱ .

گناهن ۽ برائين سان به گندو ٿيل هجي وضو ۽ وهنجڻ سان انهن گندگين کان پاڪ ۽ صاف ٿئي ۽ نماز جي ذريعي گناهن کان آجوت ٿئي نماز اصل ۾ الله تعاليٰ جي سندس شان مطابق ثنا ڪرڻ آهي ۽ جيئن ڪا عمارت سرن ۽ گاري سان ٺهندي آهي يا جيئن بهشت جون محلاتون سون ۽ چانديءَ جي سرن سان ٺهيلون آهن ۽ انهن جي اوساري ۾ گاري جي بجاءِ مشڪ ملايل آهي تيئن نماز جي عمارت نماز ۾ بيھڻ ، قرأت ، رکوع ۽ سجدي سان ٺهندي آهي جنهن ۾ تسبيح ، حمد ۽ ثنا وغيره گاري وانگر ملائڻ جو ڪم ڏين ٿا .

نماز ڪڏهن ۽ ڇو فرض ٿي ؟

نماز حضور پر نور صلي الله تعاليٰ عليه وسلم جن جي معراج ڪرڻ واري رات فرض ٿي هئي . تانت پانها پنهنجي پرودگار جي اڳيان محتاج ۽ فقير هجڻ جو اظهار ڪن ۽ ڪانئس پنهنجي حاجتن جي حصول جي لاءِ مدد وٺن ، سندس شڪر ادا ڪن ، ان عجز ۽ انڪساري ، سان گناهه ميترائي دنيا جون پلايون ۽ آخرت جو اجر ۽ ثواب حاصل ڪن .

نماز برائين ۽ بچڙاين کان روڪي ٿي .

الله تعاليٰ جو فرمان مڪرم آهي ته ” اقِمِ الصَّلَاةَ
إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ” (۱۱) يعني نماز
 قائم ڪر يقيناً نماز بيهيائي ۽ برائي کان روڪيندي آهي

نماز جي اندرين فرضن جون حڪمتون

جائڻ گهرجي ته نماز لاءِ نماز کان ٻاهرين فرضن جون حڪمتون لکجي آيون هاڻي نماز ۾ اندرين فرضن جون حڪمتون لکجن ٿيون پر انهن جي بيان ڪرڻ کان اڳ ۾ نماز لاءِ بانگ ڏيڻ ۽ جماعت سان پڙهڻ ۾ ڪهڙيون حڪمتون آهن؟ انهن جو بيان لکجي ٿو.

بانگ ۾ حڪمت

نماز ۾ شروع ٿيڻ کان اول مسجد ۾ بانگ ڏيڻ جو شرعي حڪم آهي ۽ اهو ان جي ڪري جو انسان مختلف ڌنڌن، ڪاروبار ۽ معاشي مسئلن ۾ ايترو ته مشغول هوندو آهي جو گهڻن کان نماز جو وقت ئي وسري ويندو آهي ۽ کائنات جماعت سان نماز پڙهڻ رهجي ويندي آهي اسلام ۾ ان جي ڪري بانگ رکي وئي ته ماڻهن کي نماز ياد اچي ۽ ان جي وقت ٿيڻ جي خبر پوي ۽ بانگ هن امت جي خصوصي نشاني آهي. اڳين امتن ۾ بانگ نه هئي ۽ بانگ ۾ ”حي علي الصلوة“ جو جملو آهي صرف نماز لاءِ سڏ نه ڪيو ويو آهي پر ان کان اڳمر الله اڪبر، شهادت جا ڪلما آهي آخر ۾ به الله اڪبر آهي جنهن پاڪ رب کي سجدو ڪيو ٿو وڃي ان جي ڪيربائي، عظمت ۽ سندس هيڪڙائي جو اقرار ۽ جنهن رسول مقبول صلي الله تعالى عليه وسلم جي ذريعي الله تعالى اهي ڳالهيون پهچايون

آهن ان جي رسالت جي شاهدي ڏيڻ جو به بيان
ڪيو ويو آهي تانت سڌ ٻڌڻ وارو سوچي ۽ متوجهه
ٿئي ته جنهن جي سجدي لاءِ سڏيو ويو آهي اهو
سڀ کان وڏو آهي .

بانگ ڏيندي ڪن ۾ آڱريون وجهڻ ۾

حڪمت

محدث ابن ماجه روايت آندي آهي ته رسول الله
صلي الله عليه وسلم جن بلال کي امر ڪيو هو ته
پنهنجن ڪن ۾ آڱريون وجهي بانگ ڏي آهي
تنهنجي آواز کي مٿي ڪرڻ ۾ مدد گار ثابت
ٿينديون (۱) .

ٻار جي ڪن ۾ چمڻ شرط بانگ ڏيڻ ۾

حڪمت

جڏهن ڪو به ٻار ماءُ جي پيٽ کان ٻاهر اچي ته ان
جي ڪن ۾ الله تعاليٰ جي هيڪڙائي ۽ ان جي
محبوب صلي الله عليه وسلم جي رسالت جي
شاهدي پهچائي وڃي تانت اها ان دماغ ۾ مستقل
طور رهي ۽ ان جي فطرت ۾ مرڪوز ٿئي . ته الله
تعاليٰ جي توحيد ۽ نبوي رسالت جو اقرار ڪندي
کيس ڪا تڪليف محسوس نه ٿئي ۽ چوڻي آهي ته
ننڍي هوندي ياد ڪرڻ ائين آهي جيئن پٿر تي
ليڪو.

(۱) ابن ماجه ص 236 ، جلد ۱ مطبوعه بيروت

نماز جي لاءِ وقتن مقرر ڪرڻ ۾ حڪمتون
 ڪنهن به ڪم جي لاءِ وقتن جي مقرر ڪرڻ ۾
 قدرتي تاثير رکيل آهي جو ان مقرر وقت جي اچڻ
 تي انسان جي قلب ۾ ان فرض جي ادا ڪرڻ
 جو احساس پيدا ٿيندو آهي ۽ روحاني قوتون ان
 فرض ڪيل عمل ڏانهن خوشيءَ يا نا خوشيءَ
 سان ڇڪينديون آهن نماز جي لاءِ به الله تعاليٰ جي
 طرفان وقت مقرر ڪيل آهن جيئن سندس پاڪ
 فرمان آهي ”إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا
 مَّوْقُوتًا“ (۱) يقيناً نماز مومن تي فرض آهي جنهن
 جا وقت مقرر ڪيل آهن ۽ اهي وقت اجايا مقرر
 ڪيل ناهن پر انهن ۾ به عظيم حڪمتون ۽ وڌيون
 مصلحتون رکيل آهن

نماز ۾ بيت الله شريف ڏانهن سامهون ٿي

بيھڻ ۾ حڪمتون

(۱) ته بيت الله ڏانهن متوجهه ٿيڻ ۾ سيدنا
 ابراهيم ۽ سيدنا اسماعيل عليهما السلام جي
 ياد تازي ٿيندي آهي . ڇو ته اهي ڪعبه مشرف
 جاباني هيا (۲) ته مسلمانن کي الله تعاليٰ جي
 پنهنجي رسول مقبول صلي الله عليه وسلم سان
 اها محبت ياد ڏياري ٿي وڃي جنهن جي ڪري بيت
 الله شريف ڏانهن منهن ڪري نماز پڙهڻ جو حڪم

(۱) سورة النساء آيت ۱۰۳

ڪيو ويو هو جيئن فرمان ايزدي آهي ” قَدْ نَرَى
تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً
تَرْضَاهَا (۱) يعني (اي حبيب عليڪ الصلوة
والسلام) اسين اوهان جي آسمان ڏانهن منهن
(مبارڪ) ڦيرائڻ کي ڏسون ٿا ضرور ضرور اوهان
کي ان قبله ڏانهن ڦيرائينداسون جنهن کان اوهان
راضي ٿيندؤ۔ هن مان ثابت ٿيو ته بيت الله ڏانهن
منهن ڪري هن عبادت ڪرڻ جو حڪم مليوئي
محبوب عليه الصلوة والسلام جن جي راضي ڪرڻ
جي لاءِ آهي (۳) ته پوري دنيا ۾ رهڻ وارن
مسلمانن جو هڪ قبله ڏانهن منهن ڪري نماز پڙهڻ
هن ڳالهه جو دليل آهي ته اهي پاڻ ۾ پائڻ وانگر
آهن جن جو دليون هڪ ٻئي سان محبت ۾ متحد
آهن ۽ سندن رهائش، جاين، ٻولين ۽ رنگن جي
مختلف هجڻ جي باوجود اهي هڪ الله تعالى کي
پوڄڻ وارا آهن بيت الله ڏانهن سامهون ٿيڻ ۾ بيت
الله جي عبادت ڪانه ٿي ڪئي وڃي عبادت ۾
مقصود صرف الله تعالى جي ذات آهي .

(۱) سورة البقره آيت ۱۴۴ .

عبادت لاءِ نيت ڪرڻ ، ان ۾ اخلاص جي

ضرورت ۽ ان ۾ حڪمت

جيئن هر جسم لاءِ روح ضروري آهي جو ان کان سواءِ جسم بيڪار آهي نيتن نماز ۽ ٻئي هر عبادت جو روح اخلاص ، للهيت ۽ الله تعاليٰ جي رضا حاصل ڪرڻ آهي ڇو ته اخلاص سان ئي انسان دنيا ۽ آخرت جون سعادتون حاصل ڪندو آهي .
سيدنا علي المرتضيٰ رضي الله عنه جو

اخلاص

حضرت علي رضي الله عنه کان روايت آهي ته جڏهن نماز جو وقت ٿيندو هو ته پاڻ نهايت حيرت جي مقام ۾ اچي ويندا هئا ۽ سندن منهن مبارڪ جو رنگ متغير ٿي ويندو هو . کائنات پڇيو ويو ته اي مومنن جا امير ! ڇا ٿي ويو ؟ فرمائيندا هئا ته ان امانت جي ادا ڪرڻ جو وقت اچي ويو آهي جيڪا الله تعاليٰ آسمانن ۽ زمين تي پيش ڪئي پر انهن ان جي ڪٽڻ کان معذرت ظاهر ڪئي ۽ انسان اها ڪٽي هڻي .

حضرت امام زين العابدين رضي الله عنه

جو اخلاص ۽ للهيت

روايت ۾ آهي ته حضرت امام زين العابدين علي بن امام حسين رضي الله عنه جڏهن وضو ڪندو هو

تہ سندس منھن مبارڪ متغير ٿي ويندو هو عرض
ڪرڻ واري عرض ڪيو تہ قبلًا! اوهان کي وضو
ڪرڻ وقت ڇا ٿو ٿئي؟ فرمايائون تہ: اوهان کي
خبر آهي تہ مان ڪنھنجي اڳيان حاضرتي بيهي
رھيو آھيان. حضور پرنور صلي الله عليه وسلم
جن هڪ شخص کي نماز ۾ ڏاڙهي سان هٿ چراندي
ڪندي ڏسي فرمايو تہ: جيڪڏهن هن جي دل نماز
۾ نوڙت ڪري ها تہ هن جا هٿ پير وغيره به نوڙت
ڪن ها (۱) مقصد تہ دل سان نماز نہ ٿو پڙهي (۴)
تہ پاڻهي جي ظاهر جو باطن سان تعلق قائم رهي
جڏهن جسم بيت الله کي سامھون ھوندو تہ سندس
دل بہ انشاء الله تعاليٰ اوڏانھن متوجھ ٿيندي (۵)
تہ جڏهن ڪو پاڻهو الله تعاليٰ جي عبادت ۾
مشغول ٿيندو آهي تہ ان جي دل ۾ نور پيدا ٿيندو
آهي ۽ جيڪڏهن گھڻا پاڻها گڏجي عبادت ڪندا تہ
سڀني جي دلين جو نورائين ٿي ويندو جيئن هڪ جاءِ ۾
گھڻا ڏيا يا بتيون رکجن يا بلب لڳائجن پر جڏهن تہ هڪ
جاءِ ۾ اندر ساري امت جو گڏ ٿيڻ ممڪن نہ هو تڏهن انھن
جي لاءِ هڪ قبلو مقرر ڪيو ويو جنھن ڏي ساري دنيا جا
مسلمان هڪ ئي وقت ۾ متوجھ ٿي عبادت ڪن ۽
انھن مان ڪاملن جي انوار جون تجليون ناقصن کي
به نوازين.

(۱) حڪم الشريعة واسرارها ص ۴۴.

نماز جي لاءِ جاءِ ۽ لباس جي پاڪ هجڻ ۾

حڪمتون

(۱) سمجهڻ گهرجي ته جيئن بادشاهن جي دربار ۾ حاضريءَ جي لاءِ ڪپڙن ۽ جاءِ جي صفائي سنائي نظر ۾ هوندي آهي تيئن ان احڪم الحاکمين مالڪ جي بارگاه ۾ حاضريءَ جي لاءِ به ڪپڙن ۽ جڳهه جي صفائي ضروري هوندي آهي ڇو ته اهو پاڪ آهي ۽ پاڪائي کي پسند ڪندو آهي ۽ هر قسم جي گندگي ۽ آلودگي ان کي نا پسند آهي اهوئي سبب آهي جو الله تعاليٰ فرمايو آهي ”وَتَيَّابُكَ فَطَهَّرَ“ (۱) ۽ پنهنجن ڪپڙن کي پاڪ رک (۲) ته پاڪ نه هجڻ ۽ گندگي کي شيطان سان مناسبت آهي ان جي ڪري ٻانهو جڏهن الله تعاليٰ جي بارگاه ۾ عبادت لاءِ بيهي ته شيطان سان مناسبت رکڻ وارين شين کان مڪمل طور تعلقات ڪٽي ۽ ڪنارو ڪري

نماز جي حقيقت :: ڄاڻڻ گهرجي ته جڏهن انسان پنهنجي پالڻهار کي ڪنهن مصيبت جي دفع ٿيڻ يا ڪنهن نعمت جي ملڻ جي لاءِ درخواست ڪندو آهي ته ان وقت زياده مناسب اهو آهي ته قولي ۽ فعلي تعظيم ۾ مستغرق ٿي وڃي تانت سندس همت جيڪا سندس درخواست جو روح آهي

(۱) سورة المدثر آيت ۴

اثر انداز ٿئي ان لاءِ پنهنجي دل ۾ الله تعاليٰ جي بزرگي ۽ جلال کي ڏسي عاجزي ۽ انڪساري ڪجي ۽ پنهنجن هٿن پيرن منهن وغيره کي صحيح استعمال ڪجي ۽ نمازن جا وقت پنج آهن جيئن بيمار کي به يا ٿي يا چار يا پنج وقت دوا پياري ويندي آهي تانت مهلڪ مرض کان شفاياب ٿئي ٿيئن انهن پنجن مخصوص وقتن ۾ نماز به ادا ڪئي ويندي آهي تانت ته ٻانهو گناهين جي موذي ۽ هلاڪ ڪندڙ مرض کان محفوظ رهي .

صبح (فجر) نماز ۾ حڪمت

انسان جڏهن رات واري ننڊ ڍو ٿي ڪري اٿندو آهي ان لاءِ مناسب آهي ته پنهنجي خالق ۽ مالڪ جو شڪر ادا ڪري جنهن انکي اهو آرام نصيب ڪيو ۽ ننڊ مان جيڪا موت جي پيڻ آهي کيس جيئرو اٿاريو ۽ جن مومنن پائرن کان سڄي رات جدا رهيو نماز تي انهن مان هر هڪ سان ملاقات سان انهن جي خيريت وغيره معلوم ڪري ۽ خبر ناهي ته سج اڀرڻ کان پوءِ انسان جي مقدر ۾ ڇا اچي رهيو آهي ان جي ڪري ان کان اڳ ئي الله تعاليٰ جي درٻار ۾ زاري ، تضرع ڪري معافي وٺي ۽ پناه گهري .

پهري (ظهر) نماز ۾ حڪمت

سج اڀرڻ کان پوءِ انسان پنهنجي ۽ پنهنجن ٻجن اهل ۽ عيال جي معاش وغيره لاءِ نڪري ٿو ۽ غالباً منجهند جو موتي ٿو. ڪاڏو ڪائي آرام ڪري ٿو هاڻي جو ننڊ مان اٿي ته الله تعاليٰ جي شڪر ادا ڪرڻ جي لاءِ نماز پڙهي جنهن کيس سلامت رکيو آهي.

وچين (عصر) نماز ۾ حڪمت

ان وقت انسان الله تعاليٰ جو شڪر ٿو ڪري جنهن سڄو ڏينهن کيس سڀنالي رکيو ۽ اندر يا ٻاهر هو هاڻي اهل عيال سان ملي ٿو انهن جي خوش حالت ڏسي خوش ٿئي ٿو.

سانجهي (مغرب) نماز پڙهڻ ۾ حڪمت

انسان ڏينهن جي روشنائين سان ڪافي اميدون وابسته رکي ٿو ۽ جڏهن سج لهي ٿو ته رهيلن اميدن لاءِ مايوسي محسوس ڪري ٿو انهن مايوسي جي حالات کي منهن روحاني قوت سان ڏئي سگهيو آهي ان روحاني قوت حاصل ڪرڻ جي لاءِ سانجهي نماز مقرر ڪئي وئي آهي. جيڪا دل کي اطمينان ۽ قلب کي قرار ڏيندي آهي.

سومهي (عشاء) نماز ۾ حڪمت

رات جي ان وقت ۾ دنيا تي انڌيرو ۽ غفلت طاري ٿيندي آهي انسان ان وقت پنهنجي سائينءَ کي سجدا ڪري ظاهري انڌيرن سان گڏ باطني انڌيرن

کان بچڻ جي لاءِ دعائون ڪري ۽ ان ڏانهن متوجهه رهي .

جماعت سان نماز پڙهڻ ۾ حڪمت

جائڻ گهرجي ته اسلام جا دشمن شيطان جن ۽ انسان وغيره ڪوشش ڪندا آهن ته مسلمان منتشر ۽ هڪ ٻئي کان جدا هجن تان ته ڪمزور ٿيڻ جي ڪري ديني خدمتون ڪري نه سگهن الله تعاليٰ ۽ ان جي پياري رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جن انهن جي خلاف مسلمانن کي هڪ مسجد ۾ هڪ وقت ۾ گڏجي نماز پڙهڻ جو حڪم فرمايو تانت اهي هڪ ٻئي کي سڃاڻن هڪ ٻئي جي ڏک سک کان واقف رهن هڪ ٻئي جي دنيوي همدردي سان گڏ ديني خدمتون به گڏجي ڪن ۽ نماز ۾ صفون ٺاهي اهڙي نموني بيهن جو امير ۽ فقير ، آقا ۽ غلام ۾ فرق نه رهي

نماز بيهي پڙهڻ ۾ حڪمت

جيئن دنيا ۾ نوڪر رئيس جي اڳيان ، خادم مخدوم جي اڳيان ادب سان بيٺو هوندو آهي تيئن پاڻهي کي حڪم ڪيو ويو آهي ته نماز جي حالت ۾ نهايت نياز ، نوڙت ، خشوع ۽ خضوع سان بيهي التجائون ۽ عرض ڪري ۽ پنهنجن دشمنن نفس ، ۽ شيطان کي پنهنجن پيرن جي هيٺان رکي ۽ پنهنجي دل ۽ جسم کي ان حقيقي معبود ڏانهن متوجهه رکي جنهن جي عظمت ، هيبت ۽ جلال رات ڏينهن سندس ذهن مان غائب ناهي ان جي دربار ۾ ان جي

لاءِ وڏي شرف واري قرآن پاڪ جي تلاوت ان حال ۾ ڪري جو ان پاڪ ذات جي اڳيان بيٺل آهي جنهن جي اڳيان ڪائنات جا سرجهڪيل آهن جيڪو ٻانهن تي غالب ، قاهر ۽ سندن سين جي رازن کان واقف آهي .

هٿ ٻڏي بيٺ ۾ حڪمت

نمازي نماز ۾ سڄو هٿ ڪٻي تي رکي مسڪين ، ضعيف ۽ عاجز ٿي پئي هٿ ان لاءِ ٻڏي بيٺندو آهي ته اهو دنيا ۾ مشغول ٿيڻ کان هٿ روڪي پنهنجي حقيقي خالق جي خدمت ۾ حاضر ٿي ان جي فرمانبرداري ڪري رهيو آهي ۽ ان عزم سان بيٺو آهي ته اهو منعم ۽ محسن جي دروازي کي ڇڏي پئي دروازي تي وڃڻ لاءِ تيار ناهي .

تڪبير تحریمہ ۾ حڪمت

نماز پڙهڻ وارو نماز شروع ڪرڻ وقت ان واحد وحده لا شريڪ له جي وڏائي بيان ڪندو آهي جنهن جي ڪبريائي واري صفت جي اڳيان پيو ڪير به وڏو ناهي ۽ هن کي تحریم (حرام ڪرڻ واري) تڪبير چوندا آهن يعني ان کان اڳ ۾ جيڪا به ڳالهه ، ٻولهي ، ڪاٺ ، پيئڻ وغيره حلال هو سو هاڻي جيستائين نماز پڙهي پوري ڪندو تيستائين حرام ٿي ويو .

تڪبير تحریمہ وقت هٿن ڪٽڻ ۾ حڪمت

نمازي جڏهن تڪبير لاءِ هٿ مٿي کنيا ته اهو چئي چڪو ته مولا ! مون هر شيءِ مان هٿ ڪڍي، ڇڏيا

ھاڻي مان ھٿين خالي آھيان ھرشيءَ تنھنجي
ملڪيت آھي تون ئي ھرشيءَ جو حقيقي وارث آھين
مان محتاج ۽ فقير تنھنجي عطا ۽ بخشش جو طالب
۽ اميد وار آھيان

تڪبير تحريمه ۾ عورت جي ڪلھن تائين ھٿ
ڪڍڻ ۾ حڪمت

ان ۾ اھو راز آھي تہ عورت جو مرتبو مرد کان ھيٺ
۽ گھٽ آھي ۽ عورت جي لاءِ پردو ڪرڻ ئي اھم
آھي بس ايترا ھٿ مٿي ڪڍي زيادہ نہ ڪڍي .

ثناء پڙھڻ ۾ حڪمتون

(۱) تہ تڪبير تحريمه کان پوءِ ”سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ“
آخر تائين پڙھڻ ۾ ھي حڪمت آھي تہ جيئن بادشاھ
جي دربار ۾ اول اجازت طلب ڪبي آھي ان کانپوءِ
سلام ڪبو آھي تيئن تڪبير تحريمه ايزدي بارگاہ
۾ اجازت طلبي ھئي ۽ ثناء ان جي سلام ڪرڻ جي
بجاءِ آھي (۲) تہ انسان جي فطرت ۾ اھا ڳالھ
ويٺل آھي تہ اھو جڏھن ڪنھن امير وغيره کان
سوال ڪندو يا حاجت گھرندو آھي تہ اول ان جي
دربار جا آداب بجا آڻي پوءِ ان جي ڪردار ،
اوصاف ، اخلاق جي ساراه ڪندي پنھنجي عاجزي
۽ انڪساري بيان ڪندي مقصد جو اظهار ڪندو
آھي اھوئي طريقو ھتي بہ سيکاربو ويو آھي تانت
انسان جي نفس کي اللہ تعالیٰ جي وڏائي بي نيازي

بي پرواهي ۽ پنهنجي ڪمزوري ۽ هيٺاهين کان واقفي ٿئي .

ثناء کان پوءِ اعوذ پڙهڻ ۾ حڪمت

نماز ۾ تڪبير ۽ ثناء کان پوءِ جڏهن ته قرآن پاڪ جي تلاوت ايندي آهي ان جي ڪري اول اعوذ پڙهڻ جو حڪم ڏنو ويو تانت الله تعالىٰ جي فرمان :

" فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ " (۱) (پوءِ جڏهن قرآن پڙهين ته (اول) الله تعالىٰ سان تڙيل شيطان کان پناهه گهر) جي ادائينگي ٿي وڃي .

اعوذ کان پوءِ بسم الله پڙهڻ ۾ حڪمت

ان ۾ اهو راز آهي ته الله تعالىٰ جي ڪلام پڙهڻ کان اڳ ۾ سندس پاڪ نالي سان مدد ۽ برڪت حاصل ڪئي وڃي .

سورة الفاتحه پڙهڻ ۾ حڪمت

نمازي نماز ۾ الله تعالىٰ جي حمد ڪرڻ ۽ ان جي دربار مان دعائون پئڻ لاءِ بيهندو آهي ۽ سورة الفاتحه جڏهن ته جامع دعا آهي جنهن ۾ الله تعالىٰ جي حمد ، ربوبييت ، قيامت جي ڏينهن مالڪ هجڻ وارين صفتن سان گڏ ان لاءِ عبادت کي مخصوص ڪرڻ ان کان مدد ۽ نعمت ڪيلن ٻانهن واري

(۱) سورة النحل آيت ۹۸ .

سڌي وات تي هلڻ لاءِ دعا گهري ۽ غضب ڪيلن ۽ گمراهن جي رستي کان پناهه طلب ڪرڻ ذڪر ڪيل آهي ۽ ڀلي دعا به اها آهي جيڪا جامع آهي تڏهن ان جي تلاوت نماز ۾ ضروري آهي .

آمين چوڻ ۾ حڪمت

مٿي لکي آيا آهيون ته سورة الفاتحه جامع دعا آهي ۽ دعا جي قبول پوڻ لاءِ آمين سان عرض ڪيو ويندو آهي تنهنجي ڪري فاتحه کان پوءِ آمين پڙهي ويندي آهي

سورة فاتحه سان ٻي سورة ڳنڍڻ ۾ حڪمت مٿي لکي آيا آهيون ته سورة فاتحه جامع دعاءِ الله تعالىٰ کي عرض ڪرڻ آهي ته ان کان پوءِ ٻي سورة جو ملائي پڙهڻ گویا ان سوال جو جواب آهي جنهن ۾ انسان جي سڀني ڪاميابين جو راز سمايل آهي جڏهن ” اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ “ سوال کانپوءِ سورة پڙهي وئي ته ” ذَالِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ “ جي دلالت سان معلوم ٿيو ته سائل جو سوال پورو ٿي ويو کيس هدايت نصيب ٿي تڏهن قرآن پاڪ پڙهي رهيو آهي .

رڪوع ڪرڻ ۾ حڪمت

نمازي بيهڻ کان پوءِ رڪوع ۾ جهڪندو آهي جنهن ۾ ان ڳالهه ڏي اشارو هوندو آهي ته انسان جو هڪ حال تي رهڻ محال آهي ۽ جڏهن ته بعضي ماڻهن

وٽ ايو بيھڻ عجب ، خود پسندي ، ۽ وڏائي تي دلالت
ڪندو آھي تہ غاڙي لاءِ مناسب آھي تہ ھٽيلن ۽ متڪبرن
جي حال کان ھٽي ڪنڌ جھڪائي اللہ تعالیٰ جي متواضع
۽ منڪسر مزاج ٻانھن جي زمري ۾ شامل ٿئي ۽ ڪنڌ بہ
ان ڪريم ۽ قادر رب جي اڳيان جھڪائي جنھن جي
اڳيان طوعًا يا کرھًا ڪائنات جا ڪنڌ جھڪيل آھن ان
طريقي سان اھو مالڪ مٺي جي تعظيم ڪري رھيو آھي .
رڪوع کان مٿو مٿي ڪٿي سڌو ٿي بيھڻ ۾

حڪمت

رڪوع کان مٿو مٿي ڪٿي ” سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ “ چوڻ
سان اھو اظھار ڪيو ويندو آھي تہ ٻانھو ھيٺ جھڪيل
ھجي يا مٿي پر ھر حال ۾ اللہ تعالیٰ جو حمد ڪري ۽
اھو مھربان مالڪ حمد ڪرڻ واري جو حمد ٻڌي ٿو ۽
يقين آھي تہ ڪرم سان قبول بہ ڪرڻ فرمائيندو .

نماز ۾ رڪعت جي ھيٺان ھٿ رڪعت ۾ حڪمت

دن جي ھيٺان ھٿ رڪعت ۾ پنھنجي اڳھڙڪي پاڪ ۽
صاف رڪعت جي لاءِ التجا ۽ عرض ڪرڻ آھي

نماز ۾ ھيڏي ھوڏي نہارڻ ۽ ماڻھن سان

ڳالھائڻ کان منع ھجڻ ۾ حڪمت

جڏھن ٻانھو نماز ۾ بيھي ٿو تہ اللہ تعالیٰ جو ان
ڏانھن خصوصي توجھ ۽ ڪرم رھي ٿو ان
جي لاءِ اللہ تعالیٰ جي رحمت جا درواز ڪلن ٿا پوءِ

ٻانهي کي لائق آهي جو غير ڏي نھاري يا متوجھه رھي يا غير سان ڳالھائي ؟ نہ هرگز نہ بلڪ ٻانهو تہ ايڏي وڏي محنت ڪري جو غير جو سندس دل ۾ وھم بہ نہ اچي دنيوي بادشاھ يا حاڪم جي اڳيان بيھڻ وارو جڏھن ٻئي ڏانھن متوجھہ نہ ٿيڻ جي ڪوشش ڪندو آھي تہ حقيقي حاڪم ، وجود ڏيندڙ، مالڪ جي اڳيان بيھي سندس عبادت جي نيت ڪري پوءِ ٻين ڏانھن متوجھہ ٿيڻ ڪھڙي انسانيت آھي ؟

سجدي ڪرڻ ۾ حڪمت

نمازي جڏھن احڪم الحاکمین رب جو قرآن پڙھيو تہ ان ۾ اللہ تعالیٰ جي اطاعت ۽ ان جي بارگاہہ ۾ جھڪڻ جو حڪم مليل ڏسي رکوع ۾ آيو پر اڃان بہ جڏھن تہ پورو پورو خشوع ، نياز ۽ نوڙت رھيل ھئي تہ ان جي ڪمال جو اظھار سجدي ڪرڻ سان ٿئي ٿو جو انسان پنھنجي جسم ۾ نہایت ئي عزت وارو حصو منھن ۽ نڪ زمين تي رکي سائينءَ کي سجدو ڪري ۽ عبادت جو مقصد بہ اھو آھي تہ بارگاہ ایزدي ۾ ڪمال تضرع بہ نہایت عجز ۽ انڪساري سان اظھار ڪيو وڃي .

سوال ::

نماز جي ھڪ رکعت ۾ ٻہ سجدا ڇو ؟

جواب : . پھريون سجدو نفس کي ان ڳالھ ڏانھن متوجھ ڪرڻ لاءِ آھي تہ تون ان مٿي مان پيدا ٿيو آھين پيو سجدو ان کي سمجھائڻ لاءِ آھي يا پھريون امر جي ادائينگي لاءِ پيو ان سجدي جي ڪرڻ جي توفيق ملڻ لاءِ جيئن ھڪ قول آھي تہ جڏھن اللہ تعاليٰ جي امر سان ملائڪن حضرت آدم عليه السلام جي اڳيان سجدو ڪيو پر شيطان نہ ڪيو حضرت اسرافيل جڏھن ڏٺو تہ شيطان سجدو ڪرڻ لاءِ حڪم ڪيو ويو سڀني سجدو ڪيو ان نہ ڪيو آھي تہ ان وري سجدي جي توفيق ملڻ لاءِ پيو سجدو ڪيو (۱)

سورة الفاتحه کي ھر رکعت ۾ پڙھڻ جي

حڪمت

انسان جو خاصو آھي تہ اھو پنھنجي حاجت گھڻ ۽ عرض ڪرڻ لاءِ بار بار ڪوشش ڪندو آھي سورة الفاتحه بہ جڏھن تہ جامع دعا آھي اھا بار بار پڙھڻ سان انسان جي مراد ۽ مقصد جلد حاصل ٿيندو تڏھن ھر رکعت ۾ ان جو پڙھڻ مقرر ڪيو ويو آھي

(۱) حڪم الشريعة ص ۵۴ بحوالہ ڪتاب محاسن السلام للخنوجي

پنج وقتي نماز جماعت سان پڙهڻ ۽ جمعه
۽ عيدن ۾ به جماعت ۽ حج لاءِ اجتماع
ٿيڻ ۾ حڪمت

ھڪڙي ڳوٺ يا محل يا پاڙي جي ماڻھن جو پنج
وقت ھڪ جاءِ ۾ گڏ ٿيڻ ۽ ڪلھو ڪلھي سان ۽
پير پير سان ملائي ھڪ ئي سڄي معبود جي حڪم
۾ بيھڻ مسلم قوم جي اتفاق اتحاد ۽ ٻڏي جي وڏي
اعليٰ تدبير آھي ۽ وري ستن ڏينھن جمعہ نماز لاءِ
پسگرداني جي ننڍن ڳوٺن ۽ واھڻن جي ماڻھن جو
ھڪ وڏي ۽ جامع مسجد ۾ گڏ ٿي ھڪ عاليشان
خطبي جي ذريعي اللہ تعاليٰ جي حمد ۽ حضور
عليہ الصلوٰۃ والسلام جن جي ثنا کان پوءِ نصيحت
ٻڌڻ ۽ ان ئي طريقي سان سال ۾ عيدن جا ٻہ ڏينھن
مقرر ڪري پري کان ماڻھن جو عيد گاهن جي
ميدانن ۾ پھچڻ جو دنيا کي اسلام جا چمڪندڙ
شعاع ڏيکارين ۽ زندگي ۾ ھڪ پيروان پاڪ
سرزمين ۾ جتان اول اول توحيد جو نور چمڪيو ھو
سڄي دنيا کان اللہ تعاليٰ جا مڃڻ وارا حاضر ٿين ۽
رنگ ، ٻولي ۽ زندگي گذارڻ جي مختلف ريتن ۽
رواجن وارا ان علائقي کي نوازڻ واري رب کي
سڏين ليڪ ليڪ چوندي حاضر ٿاڻن سڀني
مسلمانن جي شوڪت دہدي جو نظارو ۽ مالڪ
جي اطاعت جو شعار آھي .

ٻن نمازن ٻيھري ۽ ٽيھري ۾ قرآن ڪريم
 آھستي آھستي ۽ ٽن نمازن سانجھي ،
 سومھائي ۽ فجر ۾ وڏي آواز سان پڙھڻ
 ۾ حڪمت

انهن نمازن ۾ ان نموني سان قراءت ڪرڻ نهايت
 مناسب ۽ حڪمت تي مبني آهي سانجھي
 سومھائي ۽ فجر جي وقتن ۾ گھڻو ڪري ماڻهو ٻين
 مشغولين کان آزاد هوندا آهن ڳالهه ٻولهه آواز ۽
 چرپر کان به گھڻي خاموشي هوندي آهي سڪون ۽
 آرام جي گھڙين ۾ ٻين فڪرن ۽ غمن کان به ماڻهو
 گھڻو ڪري آجو هوندو آهي انوقت جيڪڏهن وڏي
 آواز سان قرآن پاڪ پڙهيو ويندو ته ٻڌڻ جي لذت
 ۽ سرور حاصل ڪرڻ سان گڏ دل تي جلد اثر انداز
 ٿيندو . باقي ٻيھري ۽ ٽيھري ۾ آھستي پڙھڻ جو
 حڪم انجي ڪري آيو جو انهن وقتن ۾ ڪم ڪار
 گھڻو هوندو آهي ۽ آواز لڙ شور ۽ غوغابه زياده
 هوندو آهي ٻڌڻ واري جو توجهه گھٽ رھندو ۽ اللھ
 تعالیٰ جي مقدس ڪلام ڏانهن توجهه نه ڪرڻ به
 تمام نقصان ڏيندڙ آهي تنهنجي ڪري آھستي پڙھڻ
 سان ان نقصان کان بچاءُ ٿيندو .

حضور عليه الصلوٰۃ والسلام جن فجر جي نماز
 ۾ سن (۶۰) آيتن کان هڪ سئو (۱۰۰) آيتن
 تائين تلاوت ڪندا هيا ۽ حضرت ابو بڪر صديق

سورة بقره ۽ حضرت عمر رضي الله عنهما سورة النحل ، يونس ، هود ، اسراء وغيرها فجر جي نماز ۾ پڙهندا هيا (1) تانت جيڪا دل نند مان سجاڳ ٿيڻ وقت ٻين ڳالهين کان فارغ آهي ان تي پهريان الله تعالى جي ان ڪلام جو آواز پهچي جيڪو پلائين ، برڪتن ۽ خير سان ڀريل آهي .

جمعي جي نماز ۽ عيدن وغيره ۾ وڏي آواز سان قراءت ڪرڻ ۾ حڪمت

ڏينهن جو انهن نمازن ۾ قراءت وڏي آواز سان ان جي ڪري مقرر ڪئي وئي آهي جو اهي نماز سان گڏ اسلام جي تبليغ ، دعوت ، تعليم ، وعظ ، تربيت ۽ تلقين جي لاءِ به آهن انهن ۾ قرآن پاڪ وڏي آواز سان پڙهڻ اتي گڏ ٿيندڙن وڏن اجتماعن لاءِ مفيد هوندو آهي ڇو ته اهڙا موقعا قسمت سان ملندا آهن .

جمعي ۽ عيدن وغيره نمازن لاءِ خطبي مقرر ڪرڻ ۾ حڪمت

انهن موقعن ۾ اهڙا اهڙا ماڻهو به حاضر ٿيندا آهن جيڪي دين جي ڪيترين ڳالهين کان اڻ واقف هوندا خطبه ان جي ڪري رکيو ويو ته اهي دين جي حڪمن کان واقف ۽ باخبر رهن ۽ جيڪي با خبر

آهن انهن کي تازي يادگيري اچي.
نماز جي هر ٻن رڪعتن کان پوءِ تشهد
(التحيات) پڙهڻ جي حڪمت

جڏهن ته اصل نماز ٻه رڪعتون ئي مقرر ٿي هئي ۽ باقي ٻه ان جي تڪميل لاءِ مقرر ٿيون ان جي ڪري هر ٻن رڪعتن کان پوءِ تشهد (التحيات) مقرر ٿيو.
هر ٻن رڪعتن کان پوءِ ويهي التحيات لله
پڙهڻ ۾ حڪمت

جڏهن نمازي مٿيان حڪم ادا ڪيا ته ان کي درٻار اقدس ۾ وهڻ لاءِ موڪل ملي ۽ ان کان گويا پڇيو ويو ته اسان جي بارگاه ۾ ڪهڙو تحفو آندو اٿئي؟ ان جي ڪري ان التحيات پڙهي عرض ڪيو ته . يا الله ! قلبي ۽ قلبي تعظيمات ، بدني ۽ مالي عبادات جيڪي به تنهنجي شان جي لائق آهن تنهنجي لاءِ پيش ڪري رهيو آهيان
التحيات ۾ حضور عليه الصلوة والسلام

جن تي سلام پڙهڻ ۾ حڪمت

جڏهن ٻانهو الله تعاليٰ جي بارگاه ۾ حاضر ٿي ٿي ، قلبي ۽ قلبي عبادتون پيش ڪري رهيو هو ته بقول امام غزالي جن ان کي بارگاه صمديت ۾ حضور صلي الله عليه وسلم جن جي ذات جو مشاهدو ٿيو ۽ ان مٿن ادب سان سلام پڙهيو ۽

سندن هٿان جيڪو کيس اسلام ، قرآن ، ايمان وغيره مليو ان جي قدر داني ڪندي سندس شڪريو ادا ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي (۱)

التحيات پڙهندي عام مسلمانن، مومن ۽

صالحن تي سلام پڙهڻ ۾ حڪمت

التحيات لله پڙهندي ”السلامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ“ پڙهڻ سان سڀني مومن مسلمانن ۽ صالحن ٻانهن سان همدردي جو اظهار ڪيو ٿو جي نماز ۾ غير معقول ڪمن جي ڪراهيت جي

حڪمت

نمازيءَ کي نماز ۾ اهڙا ڪم ڪرڻ گهرجن جيڪي سندس وقار ۽ سهڻين عادتن جي نشاندهي ڪن ۽ انهن کي عقلمند پسند ڪن اهڙا ڪم نه ڪرڻ گهرجن جيڪي عقل کان خالي جاندار ڪندا آهن . مثلاً ڪڪڙ جي ٺونگي وانگر سجدو ڪرڻ ، اٺ ۽ ڪتي وانگر وهڻ ، لومڙي وانگر ليٽڻ ۽ جانورن جي اڳين پيرن وانگر ٻانهن زمين تي وڇائڻ يا هٽيلن ۽ متڪبرن جا انداز اختيار ڪرڻ جن تي خدائي قهر ۽ الهي عذاب نازل ٿيندو آهي .

(۱) احياء العلوم

التحيات پڙهڻ کان پوءِ نبي ڪريم صلي
الله تعاليٰ عليه وسلم جن تي درود ۽ دعا
پڙهڻ ۾ حڪمت

ڄاڻڻ گهرجي ته نمازي نماز جا احڪام ادا ڪرڻ
جي ڪري الله تعاليٰ جي رحمت سان ڀرپور ٿي ٿو
وڃي هاڻي اهو ان جي لائق آهي جو سندس دعا
قبول ڪئي وڃي پر اها دعا صحيح مقبول تڏهن
ٿيندي جڏهن حضور صلي الله عليه وسلم جن تي
صلواة ۽ سلام پڙهڻ سان وسيلو وٺي دعا گهري
صلواة و سلام ان جي ڪري رکيو ويو آهي ۽ ان دعا
۾ والدين کي به ياد ڪري تانت انهن جي حقوق
جي به ادائينگي ٿيندي رهي.

سلام سان نماز پوري ڪرڻ ۾ حڪمت

سلام ورائڻ ۾ ان ڳالهه ڏانهن اشارو آهي ته نماز
پڙهڻ وارو نماز جي حالت ۾ گویا هن جهان کان
ٻاهر هليو ويو هو ۽ ماسوی الله کان آزاد ٿي الله
تعاليٰ جي بارگاه ۾ حضور سان مشرف ٿيو هو ان
کان پوءِ هاڻي موٽيو آهي ۽ ٻاهران ايندڙن وانگر
سلام چئي رهيو آهي.

فرضن کان اول ۽ پوءِ سنتن جي پڙهڻ

۾ حڪمت

اصل ڳالهه هيئن آهي ته دنياوي مشغوليون ٻانهي
 کي الله تعاليٰ کان غافل بنائيندڙ آهن جيڪو ماڻهو
 انهن ۾ ڦاٿل آهي اهو غالباً هڪدم قلبي حضور
 سان الله تعاليٰ جو فرض ادا نه ٿو ڪري سگهي
 لهن اهڙي ڳالهه جي ضرورت محسوس ٿي جيڪا
 فرض کان اڳ ۾ ادا ڪرڻ سان ٻانهي جي قلب تان
 ڪٽ ڪي هٽائي تانت اهو سڀني مشغولين کان فارغ
 آزاد ٿي دلجمعي سان فرض ادا ڪري ۽ آداب جي
 رعايت ڪندي نماز جو پورو پورو فائدو حاصل
 ڪري سگهي ۽ پويون سنتون وري انجي ڪري
 رکيون ويون ته ٻانهي کان جيڪي فرض ۾
 سستيون ۽ کوتاهيون ٿيون هجن انهن سان ان جو
 پورا ٿو ڪيو وڃي .

جماعت سان نماز ادا ڪندي صفون سڌيون

رڪن ۾ حڪمت

با جماعت نماز پڙهڻ ۾ صفون سڌيون رکڻ جو
 حڪم ان جي ڪري آهي ته هر هڪ کي محسوس
 ٿئي ته سڀئي مسلمان چڻ هڪ جسم آهن ۽ هڪڙي
 جي سهڻن اخلاقن جو اثر ٻئي تي به پوي ۽ امير ۽
 فقير جو امتيازي فرق جنهن سان خود غرضي ۽
 وڏائي پيدا ٿيندي آهي ختم ٿي وڃي .

حضور عليه الصلوة واسلام جن تي سلام

پڙهڻ ۾ حڪمت

دنيا جي تسليم ٿيل قانونن مان هڪ هي قانون به آهي ته انسان جي دل ۾ هر محسن ۽ مربي جي محبت جو جوش فطرتاً پيدا ٿيندو آهي ۽ ظاهر آهي ته سيدنا رسول الله صلى الله عليه وسلم جن جهڙو محسن ۽ مربي ڪير به ناهي سندن احسان ڪهڙا لکي ڪهڙا لکجن سندن ئي ذريعي اسان الله تعاليٰ جي سڃاڻپ حاصل ڪئي ، سندن ئي ذريعي الله تعاليٰ جا ڪرڻ وارا حڪم ۽ نه ڪرڻ وارا حڪم ظاهر ٿيا هئا سندن ئي ذريعي الله تعاليٰ جي خوشنودي حاصل ڪرڻ جون واٽون معلوم ٿيون سندن ئي ذريعي ٻانهو اعلىٰ مقامات تائين ترقي ڪري سگهي ٿو سندن ئي واسطي سان لا اله الا الله جي حقيقت منڪشف ٿي پاڻ ئي الله تعاليٰ جي رستي ٻڌائڻ وارا آهن . المقصد ته سندن اسان تي تمام گهڻا احسان آهن .

تراويح نماز ۾ حڪمت

ان ۾ به اهائي حڪمت آهي جيڪا ٻين سنتن ۾ آهي جڏهن رمضان شريف ۾ ماڻهو روزو کولي الله تعاليٰ جون نعمتون ٿڌو پايي ، کاڌو وغيره واپرائي ٿو ته تراويح پڙهي تانت ان روزي رکڻ ۽ کاڌي پيئي واري نعمت جو شڪر ادا ٿي وڃي .

ضحیٰ جي نماز ۾ حڪمت

فجر جي نماز ۽ ٻيپهري جي وچ ۾ وقفو گهڻو هجڻ جي ڪري متان انسان تي غفلت طاري ٿئي ان جي ڪري وچ ۾ ضحیٰ جا نفل رکيا ويا آهن تانت غفلت کان بچاءُ ٿئي ۽ ان ضحیٰ جي نفل ۾ ٻئي سو سٺ (۳۶۰) صدقن جو ثواب آهي (۱)

مسافر کي چئن رکعتن وارو فرض ٻه

رڪعتون ڪري پڙهڻ ۾ حڪمت

مسافر جڏهن ته سفر ۾ تڪليفون ۽ پریشانين گهڻيون ڏسندو آهي ان جي ڪري الله تعالیٰ ان تي لطف ڪري چئن رکعتن واري فرض کي ٻه ڪري پڙهڻ جو حڪم فرمايو آهي. اهو ان جي طرفان انعام ۽ ٻانهن تي احسان آهي جنهن جو قبول ڪرڻ لازمي ۽ ضروري آهي ان جي ڪري امام ابوحنيفه عليه الرحمة وٽ قصر ضروري آهي

تلاوت جي سجده ۾ حڪمت

جن آيتن پڙهڻ يا ٻڌڻ سان تلاوت جو سجده ضروري آهي اهي ٻه قسم آهن (۱) هڪڙيون جن ۾ ٻڌايو ويو آهي ته فلائون فلائون شيون الله تعالیٰ کي سجده ڪن ٿيون انهن جي پڙهڻ وقت سجدي جو حڪم ان جي ڪري آهي ته انهن سان مشابھت حاصل ٿئي. (۲) ٻيون اهي آيتون آهن جن ۾ سجدي جو امر آهي ۽ اهو ادا ڪيو ٿو وڃي

مريض کي نماز ۾ سهوليت جي حڪمت

ذهن نشين ڪرڻ گهرجي ته نماز اهڙي روحاني عبادت آهي جيڪا صحتمند ۽ مريض پنهي کي ادا ڪرڻ ضروري آهي پر جڏهن ته مريض مجبور آهي جو ان کي چڱي ڀلي وانگر ادا ڪري نه ٿو سگهي ته الله تعاليٰ جي رحم ۽ ڪرم جي تقاضا آهي ته اهو جهڙي نموني ادا ڪري سگهي ڪندو رهي نه تڪليف ۾ رهي ۽ نه نماز ڇڏڻ جي ڪري بي نماز جي لسٽ ۾ شامل ٿئي .

چو ته نماز پانهي کي الله تعاليٰ ڏانهن ويجهو به آڻيندي آهي .

ٽن وقتن ۾ نماز پڙهڻ کان منع ۾ حڪمت

سمجهڻ گهرجي ته سج اڀرڻ ۽ پوري منجهند ۽ سج جي ٽپي هڻڻ وقت نفل پڙهڻ منع آهي ان جو سبب هي آهي جو انهن وقتن ۾ شيطان پنهنجا سڱ سج جي اڳيان جهلي بيهندو آهي ۽ سج جا پوڄاري بظاهر سج کي ۽ حقيقت ۾ شيطان کي سجدو ڪندا آهن . اسلام انهن وقتن ۾ نفلن کان منع ڪئي تانت انهن سان مشابعت نه ٿئي .

جمعي جي نماز ۾ حڪمت

يقين رکڻ گهرجي ته اسلام ۾ جيڪي ديني ۽ دنيوي مصلحتون موجود آهن اهي ٻين دينن ۾ ناهن چو ته اسلام انسان کي ڪامل بنائيندڙ دين آهي ۽ ان

مصلحتن لاءِ مسلمانن جو هڪ جاءِ ۾ گڏ ٿي ويهڻ صلاح مشورو ڪرڻ ضروري هو پر جڏهن ته معاشي ۽ ٻيون مشغوليون گهڻيون آهن ان لاءِ ستن ڏينهن ۾ هڪ ڏينهن (جمعي جو) رکيو ويو جنهن ۾ مسلمان گڏ ٿي الله تعاليٰ جي عبادت سان گڏ هڪ ٻئي جي حال پرسي ڪن جيڪا سندن هڪ ٻئي سان پيار ڪرڻ ۽ محبت جو ذريعو بنجي ۽ پاڻ ۾ متفق ۽ متحد رهن ۽ اها به الله تعاليٰ جي مهرباني آهي جو جمعي جي نماز ۾ ٻه رڪعتون فرض ڪيائين تانت اها مريض ۽ مسافر به آسانيءَ سان ادا ڪري سگهن.

ٻن عيدن جي نماز ۾ حڪمت

ان ۾ اهائي حڪمت آهي جيڪا جمعه جي نماز جي آهي فرق صرف ايترو آهي جو جمعي جي نماز ۾ ويجهو ماڻهون اچن ٿا ۽ عيد جي نماز ۾ اڃان به پري جا ۽ گهڻا ماڻهون گڏ ٿين ٿا. جن جو اجتماع اسلام جي شوڪت ۽ ديدبي جو باعث ۽ مسلمانن جي عزت ۽ وقار پڌائڻ جو ذريعو آهي.

مينهن لاءِ نماز پڙهڻ ۾ حڪمت

جائڻ گهرجي ته مينهن جي وسڻ لاءِ الله تعاليٰ جي درٻار ۾ دعا تڏهن گهربي آهي جڏهن ڏڪار ۽ قحط جي حالت پيدا ٿيندي آهي ۽ ان قحط ۽ ڏڪار جو سبب گهڻو ڪري پاڻهن جا گناهه ۽ بي

فرمانيون هونديون آهن پر جڏهن ته انهن بي فرمانين کي ڄاڻڻ وارو ۽ بخشڻ وارو هڪ الله تعاليٰ آهي. ته پاڻهونماز پڙهي ان کان ئي معافي طلب ڪري ۽ مينهن وسڻ لاءِ عرض گذار ٿئي. ميت کي وهنجارڻ ۽ ڪفن ڏيکارڻ ۾

حڪمت

ميت کي وهنجارڻ جو حڪم ان جي ڪري آهي جو اهو هاڻي پنهنجي مالڪ جي دربار ۾ حاضر ٿيڻ لاءِ وڃي رهيو آهي ته ڀلي صاف ۽ سترو ٿي وڃي ۽ جيئن دنيا ۾ اگهاڙو رهڻ برو آهي تيئن ميت کي اگهاڙو ڇڏڻ به برو آهي ان جي ڪري ته ان کي ڪفن سان ڍڪي موڪليو ويندو آهي.

جنازي جي نماز پڙهڻ ۾ حڪمت

جيئن دنيا ۾ انسانن جا هڪ ٻئي ته حقوق آهن جو مظلوم جي همدردي ڪجي ، بيمار کان پڇجو ، يتيم جي يا وري ڪجي تيئن ميت جي لاءِ جنازي جي نماز پڙهي ان لاءِ مغفرت طلب ڪرڻ به ان جو حق آهي . ۽ ان مغفرت طلب ڪرڻ ۾ ان جي پلائيءَ نجات جي اميد آهي مسلم شريف حضرت ابن عباس رضي الله عنهما کان روايت آندي آهي رسول الله صلى الله عليه وسلم جن فرمائيندا هئا ته :

” ڪو مسلمان مري ٿو ۽ ان جي جنازه نماز ۾ چاليهه (۴۰) مرد مسلمان بيهي ان جي لاءِ

شفاعت ٿا ڪن ته ان جي باري ۾ سندن شفاعت قبول ڪئي ويندي آهي ۽ مسلم شريف حضرت ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها کان روايت آندي آهي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم جن فرمايو ”جنهن ميت جي مٿان مسلمانن جي ايتري جماعت نماز پڙهي جن جو تعداد هڪ سئو (۱۰۰) ڪي پهچي ۽ اهي ان جي مغفرت لاءِ شفاعت ٿا ڪن ته انهن جي شفاعت قبول ڪئي ويندي آهي“ (۱)

ميت کي دفن ڪرڻ ۾ حڪمت

مري وڃڻ واري کي زمين ۾ دفن ڪرڻ سان ان جي حفاظت ٿئي ٿي عزت ۽ احترام برقرار رهي ٿو ٻاهر ڇڏڻ سان ان جو گوشت بدبوءِ ڪندو ۽ هڏا رلندا رهندا دنيا تي اچڻ واري پهرئين انسان حضرت آدم عليه السلام کي به ائين دفن ڪيو ويو هو.

جيئن امام احمد جي فرزند زوائد المسند ۾ ۽ حاکم پنهنجي صحيح ۾ حضرت ابي بن كعب کان روايت آندي آهي ته : ملائڪن (حضرت) آدم عليه السلام جو روح قبض ڪري کيس غسل ڏياري کفن ڏيکاريو ، خوشبوءِ لڳائي سندس لاءِ قبر کوٽي ان ۾ لحد ٺاهي پوءِ جنازي جي نماز پڙهائي سندس قبر ۾ لٿا ۽ کيس قبر جي لحد ۾ لاهي لحد تي سرون ڏئي ٻاهر نڪتا ۽ مٿانئس مٽي وريائون

(۱) حڪم الشريعة ص ۷۹

ان کان پوءِ چيائون ته : اي انسانو! اوهان جي لاءِ
اهو طريقو آهي (۱)

ميت جي لاءِ تعزيت ڪرڻ ۾ حڪمت

جڏهن ڪنهن جي گهر جو ڀاتي وفات ڪندو آهي ته
اهي مصيبت زده پريشان حيران ۽ روئڻ ۾ پورا
هوندا آهن اسلام جو حڪم آهي ته انهن وٽ وڃو
انهن کي صبر جي تلقين ڪيو ۽ سمجهايو ته هر
شيءَ الله تعاليٰ جي آهي ۽ ان ڏانهن موٽڻ واري
آهي تانت اهو ان ڳالهه کي سمجهي ۽ ان صدمي
کي برداشت ڪرڻ لاءِ تيار رهي .

وهڙ آخر ماوردنا ايرداہ في هذا الباب واللہ اعلم
بالحق والصواب والیہ المرجع والمآب.

الفقير محمد ادریس الداهري النقشبندی . عفي عنه

حكم الشريعة ص ۷۹.

عربي عرش کان ويو مٿي
مهمان رب جو ٿيو مٿي
هيئن ڪونه پهتو پيو مٿي

بلغ العلي بڪماله

دل جي دُعا منظور ٿي
دنيا تان ظلمت دور ٿي
ويو ملڪ سارو نور ٿي

كشف الدجي بجمالہ

اوصاف ان جي جو بيان
ڪهڙو ڪري عاجز زبان
مالڪ آجنهن جو ملح خوان

حسنت جميع خصاله

ادريس جي سڀ کي سدا
آبا ادب هيءَ التجا
مؤمن پڙهو صبح و مسا

صلّو عليه وآله

احسن البيان في تفسير القرآن

مفسر

شيخ التفسير و الحديث
حضرت الحاج مولانا محمد ادريس ذاهري
نقشبندي صاحب

- ج (۱) سورة الفاتحه، سورة البقرة، جو تفسير
ج (۲) سورة العمران، سورة النساء، جو تفسير
ج (۳) سورة المائدة، الانعام، الاعراف، جو تفسير
ج (۴) سورة الانفال، سورة التوبة، سورة يونس، سورة هود، جو تفسير

نهایت معتمد ۽ مستند حوالن سان لکيل
آسان سنڌي زبان ۾ دستياب آهي.

ملن جو هنڌ

مدرسہ جامعہ محمدیہ شاہپور جھانیا

ضلع نوابشاہ (سندھ)

www.maktabah.org

www.maktabah.org

www.maktabah.org

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ربِ کائنات ذوالجلال والکرام جو شکر آهي، جنهن پنهنجي حبيب ڪريم ﷺ جي امت جي علماء کي انبيا جو وارث بڻايو ۽ دين اسلام جي آبياري انهن جي سپرد فرمائي. اهوئي سبب آهي، جو هر دور ۾ زماني جي ضرورت مطابق علماء دين اسلام جي ترويج ۽ اشاعت جو ڪم ڪندا رهيا آهن.

دورِ حاضر جي علماء ڪرام ۾ مولانا محمد اديس ڏاهري مدظله العالي نمايان مقام رکن ٿا. مولانا صاحب جا لکيل جيڪي به ڪتاب شائع ٿيا آهن انهن ۾ اسلامي اقدار، حيات طيبه، مشاهير اسلام ۽ اولياء ڪرام جا واقعات اهڙي ته دلچسپ ۽ وڻندڙ انداز ۾ تحرير ڪيا ويا آهن جو پڙهندڙ انهيءَ مان دنيوي ۽ آخروي لاپ حاصل ڪري سگهن ٿا.

محترم مولانا صاحب جو سنڌي زبان پڙهڻ وارن تي عظيم احسان قرآن پاڪ جي سنڌي ترجمي ۽ تفسير بنام احسن البيان في تفسير القرآن جي صورت ۾ موجود آهي. اها تفسير نهايت معتمد ۽ مستند حوالن ۽ وڏي محبت ۽ ايماني جذبي سان لکي وئي آهي.

الله تعاليٰ هن پلاري ڪم ڪرڻ تي مولانا صاحب کي اجر عظيم عطا فرمائي ۽ اسان سڀني کي ساڃاهه ڏئي ته مولانا صاحب جي لکيل ڪتابن مان لاپ پرايون.

سيد واجد علي حسني

نيو گرین پرنٽرس، صدر حيدرآباد